

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО
ТА ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ

Кафедра фінансів та обліку

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО
ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ШЕЙГЕЦА Володимира
Володимировича

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ВИСОЦЬКА Інна Борисівна

Рецензент
доктор економічних наук, професор
МИСЬКІВ Галина Василівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«08» травня 2023р., протокол №11
завідувач кафедри фінансів та обліку,

МЕЛЬНИК С.І.

(підпис)

Львів
2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«27» грудня 2022 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ШЕЙГЕЦА Володимира Володимировича

1. Тема роботи **Ефективність застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу**
керівник роботи **ВИСОЦЬКА Інна Борисівна, кандидат економічних наук, доцент**
затверджені наказом ЛьвДУВС від **«26» грудня 2022 р. № 1403 о/с**
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи **«08» травня 2023 року**
3. Вихідні дані до роботи **Нормативні акти з питань проведення національної оцінки ризиків та функціонування системи протидії відмивання коштів та фінансування тероризму; літературні джерела з вказаної тематики; статистичні матеріали та аналітичні дані**
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) **провести теоретичне дослідження поняття «фінансовий моніторинг» як інструменту протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, розкрити сутність ризик-орієнтованого підходу та порядок його застосування в антилегалізаційній діяльності, проаналізувати вітчизняні норми застосування ризик-орієнтовного підходу; відобразити чинну модель оцінки ризиків в системі протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму, провести оцінку масштабів поширення легалізаційних процесів у вітчизняній економіці, оцінити результативність застосування ризик-орієнтованого підходу з антилегалізаційною метою; запропонувати шляхи удосконалення системи фінансового моніторингу та застосування ризик-орієнтованого підходу в ній.**
5. Перелік графічного матеріалу (додатків) **Елементи ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу та протидії відмиванню коштів; етапи Національної оцінки ризиків; матриця представлення загального рівня ризику; шкала оцінки загального рівня ризику; матриця представлення чистого рівня ризику; шкала оцінки чистого рівня ризику; кількість отриманих Держфінмоніторингом від СПФМ повідомлень впродовж 2019-2021 рр; число направлених повідомлень про фінансові операції від банківських та парабанківських установ впродовж 2019-2021 рр.; чисельність проведених НБУ наглядових заходів впродовж 2019-2021 р.**

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ВИСОЦЬКА І.Б., доцент кафедри фінансів та обліку		
2	ВИСОЦЬКА І.Б., доцент кафедри фінансів та обліку		
3	ВИСОЦЬКА І.Б., доцент кафедри фінансів та обліку		

7. Дата видачі завдання «27» грудня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	20.01.2023	
2	Написання першого розділу	20.02.2023	
3	Написання другого розділу	20.03.2023	
4	Написання третього розділу	20.04.2023	
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	30.04.2023	
6	Оформлення роботи	05.05.2023	

Здобувач вищої освіти

_____

(підпис)

ШЕЙГЕЦ В.В.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

_____

(підпис)

ВИСОЦЬКА І.Б.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ШЕЙГЕЦ В.В. Ефективність застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ та надання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування ризик-орієнтованого підходу. Розглянуто теоретичні основи побудови систем фінансового моніторингу та особливості застосування ризик-орієнтованого підходу. Розкрито порядок застосування ризик-орієнтованого підходу в антилегалізаційній діяльності. Проаналізовано поширення легалізаційних процесів у вітчизняній економіці, проведено оцінку результативності застосування ризик-орієнтованого підходу. Запропоновано заходи вдосконалення проведення оцінки легалізаційних ризиків.

Ключові слова: ризик-орієнтований підхід, відмивання коштів та фінансування тероризму, фінансовий моніторинг, Національна оцінка ризиків

ANNOTATION

SHEYGETS V.V. The effectiveness of applying a risk-oriented approach in the financial monitoring system. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 «Finance, banking and insurance». – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualification work is devoted to the study of theoretical foundations and the provision of practical recommendations for increasing the effectiveness of the use of a risk-oriented approach. The theoretical foundations of the construction of financial monitoring systems and the features of the application of a risk-oriented approach are considered. The procedure for applying a risk-oriented approach in anti-legalization activities is revealed. The spread of legalization processes in the domestic economy was analyzed, and the effectiveness of the risk-oriented approach was evaluated. Measures to improve legalization risk assessment are proposed.

Keywords: risk-oriented approach, money laundering and financing of terrorism, financial monitoring, National risk assessment

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	9
1.1. Система фінансового моніторингу: призначення, структура та особливості побудови	9
1.2. Порядок застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу	14
1.3. Нормативне забезпечення застосування ризик-орієнтованого підходу в антилегалізаційній діяльності	23
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	29
2.1. Вітчизняна методика оцінки легалізаційних ризиків	29
2.2. Аналіз результативності застосування ризик-орієнтованого підходу та антилегалізаційних заходів	35
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	44
3.1. Шляхи вдосконалення антилегалізаційної системи України	44
3.2. Удосконалення застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу	48
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблематика легалізації коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення носить глобальний характер. Бюджети країн додатково витрачають величезні кошти на впровадження міжнародних антилегалізаційних стандартів, що в свою чергу знижує обсяги державного забезпечення соціально-економічних потреб. Ідентифікація легалізаційних процесів та протидія їм в сучасних умовах поширення цифрових технологій в усі сфери фінансових послуг вимагає особливих зусиль підрозділів фінансової розвідки, фінансових установ та регуляторів. Гарантією убезпечення фінансової системи від залучення її до процесів легалізації злочинних коштів та фінансування тероризму виступає саме управління ризиками відмивання коштів. Відповідно, набуває особливої актуальності питання дослідження проблеми підвищення ефективності застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу.

Питання розбудови антилегалізаційної системи та використання ризик-орієнтованого підходу з метою виявлення легалізаційних процесів досліджували багато вчених, зокрема: Г. Беккер, В. Берізко, О. Бурдонова, С. Буткевич, Н. Внукова, О. Глущенко, С. Гужій, С. Єгоричева, О. Єлисеєва, О. Користін, А. Косінджер, Л. Левченко, О. Ліпперт, Н. Москаленко, І. Семеген, М. Сесновиц та інші.

Під час написання кваліфікаційної роботи використано нормативно-правові акти у сфері регулювання фінансового моніторингу в Україні, міжнародні норми і рекомендації, аналітичні ресурси Державної служби фінансового моніторингу України, наукові праці вчених, інформацію всесвітньої мережі Інтернет. Не зважаючи на існування великої кількості наукових публікацій по цій темі та беручи до уваги саме новизну застосування ризик-орієнтованого підходу, питання збільшення ефективності ризик-орієнтованого підходу потребує подальших досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад ефективності застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу.

Для досягнення визначеної мети у кваліфікаційній роботі ставились та вирішувались наступні завдання:

- дослідити сутність ризик-орієнтованого підходу та порядок його використання в антилегалізаційній діяльності;
- розкрити властивості фінансового моніторингу як інструменту протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення;
- вивчити вітчизняні правові норми, що регулюють порядок застосування ризик-орієнтованого підходу;
- висвітлити чинну модель оцінки ризиків в антилегалізаційній системі;
- оцінити масштаби розповсюдження процесів відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, в українській економіці;
- провести оцінку наслідків застосування ризик-орієнтованого підходу з антилегалізаційною метою;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення системи фінансового моніторингу;
- надати пропозиції щодо шляхів покращення антилегалізаційної політики держави у сфері застосування ризик-орієнтованого підходу.

Об'єктом дослідження є система фінансового моніторингу України.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні аспекти підвищення рівня ефективності ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу.

Методи дослідження. В ході проведеного у кваліфікаційній роботі дослідження використано методи наукового пізнання, а саме: при визначенні структури роботи та послідовності викладення матеріалу застосовувався системний аналіз; при дослідженні самої сутності «ризик-орієнтованого підходу» та викладенні висновків – метод узагальнення та абстрагування; при

вивченні результативності ризик-орієнтованого підходу – аналітичний метод; при складанні діаграм та рисунків – графічний метод.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у подальшому вдосконаленні набутих заходів підвищення ефективності ризик-орієнтованого підходу, які передбачають підвищення ступеня оцінки легалізаційних ризиків на трьох рівнях: національному, секторальному (на рівні суб'єктів державного фінансового моніторингу) та на рівні суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи проведено теоретичне дослідження застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу.

Другий розділ містить вітчизняну модель оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, результати аналізу масштабів поширення легалізаційних процесів у вітчизняній економіці, оцінку ефективності застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу.

У третьому розділі роботи розкрито основні заходи щодо вдосконалення системи фінансового моніторингу та підвищення ефективності механізмів застосування ризик-орієнтованого підходу при оцінці легалізаційних ризиків.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань на 4 сторінках). Загальний обсяг роботи 64 сторінки, із них основний текст – 60 сторінок, які містять 1 таблицю та 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

1.1. Система фінансового моніторингу: призначення, структура та особливості побудови

Проблема побудови в Україні дієвої цілісної системи фінансового моніторингу на сьогоднішній день є важливою та актуальною. Вирішення цього питання сприятиме подальшому соціально-економічному розвитку країни, реформуванню бюджетної системи та системи соціального забезпечення населення, забезпечить належний рівень національної безпеки.

Фінансовий контроль з боку держави за грошовим обігом передбачає різні рівні контролю за фінансовими потоками, що дозволяє знизити ризик втрати коштів, отриманих злочинним шляхом. Основним засобом державного фінансового контролю є фінансовий моніторинг. Проблема формування ефективної системи фінансового моніторингу є досить актуальною для України. Така система сприятиме соціально-економічному розвитку країни, наповненню державного та місцевих бюджетів, фондів соціального страхування, що в підсумку забезпечить необхідний рівень економічної безпеки держави. Необхідно зазначити, що саме поняття «фінансовий моніторинг» визначено як на законодавчому рівні в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Базовий Закон), так і в працях науковців. У відповідності до норм Базового Закону фінансовий моніторинг (далі – ФМ) – це комплекс заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, і передбачає здійснення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [1].

Однак науковці дещо по-іншому тлумачать це поняття. Проведений аналіз наявних у наукових колах визначень дав можливість їх згрупувати у дві групи:

- розуміння сутності «ФМ» як певної специфічної сфери фінансового контролю. Так, Е. Дмитренко під ФМ розуміє особливу форму державного фінансового контролю, що здійснюється компетентними органами та установами, які спеціалізуються на здійсненні фінансових операцій (далі – ФО), відстежують та реєструють ФО, які відповідно до Базового Закону відповідають критеріям підозри, аналізують інформацію про підозрілі ФО для визначення схем та механізмів для легалізації злочинних доходів [2]. А. Клименко зазначає, що «ФМ» – це особлива форма фінансового контролю, що здійснюється компетентними державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу (далі – СПФМ) і спрямована на виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів [2];

- розуміння «ФМ» як системи безперервного моніторингу, що дозволяє прогнозувати ризики, пов'язані із легалізацією «брудних» грошей. Зокрема, І. Патюта зазначає, що «ФМ» є поняттям, дещо схожим на поняття фінансового контролю. Однак, «ФМ» є більш широким поняттям, оскільки передбачає постійний моніторинг, що дозволяє прогнозувати ризики, пов'язані з відмиванням грошей» [3]. І. Бірюков тлумачить поняття фінансовий моніторинг, як систему постійного моніторингу найважливіших поточних результатів фінансової діяльності компанії в умовах постійно мінливих умов фінансового ринку [3].

Розглянувши запропоновані тлумачення поняття «фінансовий моніторинг», вважаємо за доцільне сформулювати власне визначення. Таким чином, фінансовий моніторинг – це процес виявлення фінансових операцій, що здійснюються суб'єктами економіки, з метою узгодження їх відповідності вимогам антилегалізаційного законодавства.

Наведене визначення поєднує два підходи щодо дослідження сутності фінансового моніторингу: процесний і структурний. Водночас, використовується мікроекономічний аспект дослідження цього поняття.

В. Першин, вивчаючи сутність фінансового моніторингу, у своїй роботі «Державний фінансовий моніторинг: завдання та функції» виділив ряд наступних характеристик:

- ФМ являє собою організаційно-правове явище, порядок якого чітко визначено публічним правом;
- ФМ – це певний механізм, основною метою якого є моніторинг та виявлення підозрілих ФО;
- ФМ – це можливість для всебічного аналізу отриманих даних;
- основною метою ФМ є зведення до мінімуму легалізації (відмивання) злочинних доходів [4, с. 47].

Суб'єкти ФМ можна поділити на два рівні: вищий і нижчий. Суб'єкти нижчого рівня здійснюють заходи безпосереднього контролю за фінансовими операціями. Вищий рівень - посідають компетентні державні органи, зокрема: Національний банк України, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство юстиції, Міністерство фінансів, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна служба фінансового моніторингу України, які безпосередньо контролюють агентів фінансового моніторингу.

Відповідно до Базового Закону, проведення ФМ передбачає здійснення первинного та державного ФМ. Фінансовий моніторинг здійснюється на рівні окремих суб'єктів – суб'єктів первинного фінансового моніторингу (далі - СПФМ) та суб'єктів державного фінансового моніторингу (далі – СДФМ) (рис. 1.1). Правова відмінність між системою державного та первинного ФМ ґрунтується на функціонуванні її суб'єктів і базується на таких принципах:

- повна відповідальність і контроль, взаємовідносини;
- невторчання в законну діяльність суб'єктів фінансового моніторингу;
- розмежування покладених на учасників завдань та відповідальності;
- принцип профілактичної роботи [1].

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ	
Державний фінансовий моніторинг	Первинний фінансовий моніторинг
Міністерство фінансів України	-суб'єкти господарювання, які проводять лотереї або будь-які інші азартні ігри, -суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, -аудитори, аудиторські фірми, фізичні особи-підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку
	суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна
Національний банк України	банки
	платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем
	страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи
Міністерство юстиції України	оператори поштового зв'язку, інші установи, які надають послуги з переказу коштів (поштового переказу) та здійснення валютних операцій
	Суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин)
	адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	нотаріуси, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги
	професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів), крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку
Міністерство цифрової трансформації України	товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами
	постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів
Державна служба фінансового моніторингу України	

Суб'єкти фінансового моніторингу

Рис. 1.1. Суб'єкти фінансового моніторингу та його види
Джерело: складено автором за [1]

За станом грошового обігу в Україні наглядає Державна служба фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг України), яка утворена та функціонує у відповідності до Міжнародних Стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

Основним завданням Держфінмоніторингу, як підрозділу фінансової розвідки, є збір, обробка та аналіз інформації про фінансові операції, що є предметом ФМ.

Об'єктами дослідження ФМ є численні ФО, спрямовані на приховування джерел походження незаконних доходів, а також приховування осіб, які отримують неправомірні доходи:

- ФО, пов'язані з бюджетними коштами та державним майном;
- ФО, пов'язані з готівковими розрахунками ФОП;
- ФО, пов'язані з інвестиційною та страховою діяльністю;
- ФО, пов'язані з розкраданням коштів шахрайським шляхом в мережі

Інтернет;

- ФО, пов'язані з використанням майнових і немайнових прав
- осіб, пов'язаних з діяльністю «конвертаційних центрів» [5].

Аналізуючи вищевикладений матеріал, можна зробити наступні висновки [6]:

по-перше, забезпечення економічної безпеки держави передбачає налагодження функціонування ефективної системи фінансового контролю, яка має сприяти зміцненню фінансової дисципліни в країні;

по-друге, саме фінансовий моніторинг є одним з інструментів державного контролю, оскільки його проводять уповноважені державні органи та суб'єкти первинного фінансового моніторингу з метою досягнення головної мети – запобігання використанню схем відмивання грошей та мінімізації тіньової економіки вцілому.

1.2. Порядок застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу

Діяльність у сфері протидії відмиванню (легалізації) злочинних доходів регламентують норми вітчизняного законодавства та міжнародні норми і рекомендації. Світова практика передбачає використання ризик-орієнтованого підходу (далі – РОП). Ризик-орієнтований підхід – це процес ідентифікації, оцінки та нівелювання ризиків легалізації злочинних доходів, фінансування терористичної діяльності та розробка і вжиття відповідних заходів задля зменшення та нейтралізації цих ризиків в різних обсягах та різними способами відповідно їх рівню.

Саме певну небезпеку або загрозу необхідно розуміти під ризиком. Розуміння ризику через призму антилегалізаційної діяльності й відповідно до Базового Закону полягає у можливості використання СПФМ з метою легалізації злочинних доходів та спонсорування терористичної діяльності під час надання такими СПФМ своїх послуг.

Ризик-орієнтований підхід вперше запропонований у міжнародних антилегалізаційних документах на початку 2010-х років. Разом з тим, теорія управління ризиками, біля витоків якої стояв нобелівський лауреат в галузі економіки Г. Марковіц, була використана іншим нобелівським лауреатом Г. Беккером для доказу ризик-орієнтованої поведінки злочинців, які співвідносили величину злочинного доходу з ризиками, пов'язаними з викриттям [7, с. 212-215].

Ідеї Г. Беккера були розвинені Д. Стиглером, Л. Філіпсом і Г. Воті, які стверджували, що ресурси держави, витрачені на правоохоронну діяльність, слід спрямувати насамперед на ті види злочинної діяльності, які створюють державі максимальні ризики та завдають найбільших економічних збитків.

Термін «ризик-орієнтований підхід» вперше використаний у банківському секторі в «Антилегалізаційних принципах кореспондентських відносин» Вольфсберзької групи, 2002 рік. Вольфсберзька група, яка об'єднала

13 найбільших банків на планеті для просування стандартів FATF у фінансову систему, запропонувала банкам використовувати ризик-орієнтований підхід при кореспондентських відносинах. Підхід включав два етапи процедур належної обачності:

- ідентифікацію банком ризиків відмивання грошей та присвоєння їм рівня – високого чи низького;
- перевірку кожного банку-кореспондента, як потенційного, так і вже чинного, на збіг із встановленими ризиками [8, с. 51].

Перше визначення ризик-орієнтованого підходу було сформульовано Вольфсберзькою групою в «Посібнику з ризик-орієнтованого підходу в управлінні ризиками відмивання грошей» (2006 р.), як основи для визначення ступеня потенційних ризиків відмивання грошей, пов'язаних з клієнтами та транзакціями, які потенційно становлять найбільший ризик відмивання грошей». Групою було розроблено типологію ризиків відмивання грошей (країновий ризик, ризик клієнта та ризик послуги/продукту) і розглянуто критерії високого ризику відмивання грошей для всіх регульованих фінансових організацій при проведенні їх клієнтами будь-яких операцій.

З 2007 року термін ризик-орієнтований підхід введено до офіційних документів FATF. У «Посібнику» ризик-орієнтований підхід розглядається як процес управління ризиками у боротьбі з відмиванням грошей, що включає визнання наявності ризиків відмивання грошей, оцінку їх ступеня, розробку стратегії управління та зниження виявлених ризиків [9, с. 11].

У 2012 році FATF було затверджено нову редакцію 40 Рекомендацій, в яких ризик-орієнтований підхід введений до рангу основоположних. Його фундаментальний принцип полягає в тому, що обмежені ресурси повинні розподілятися відповідно до пріоритетів, і максимальним ризикам слід приділяти найбільшу увагу. Альтернативні підходи ґрунтуються на принципі рівномірності, коли всім фінансовим установам, клієнтам, фінансовим продуктам/послугам приділяється рівна увага, або на цільовому принципі – в основі якого лежать інші, відмінні від ризику фактори. Принцип рівномірності

домінує у регулюванні бюджетних фінансових відносин, цільовий принцип – у регулюванні фінансових відносин у соціальній сфері.

Ризик-орієнтований підхід, обґрунтований в офіційних документах та наукових дослідженнях в антилегалізаційній галузі, у 2010-х роках набув широкого поширення у податковій сфері та сфері корпоративних фінансів. Спираючись на теорію управління ризиками в рамках ризик-орієнтованого підходу, можна виділити його елементи (рис.1):

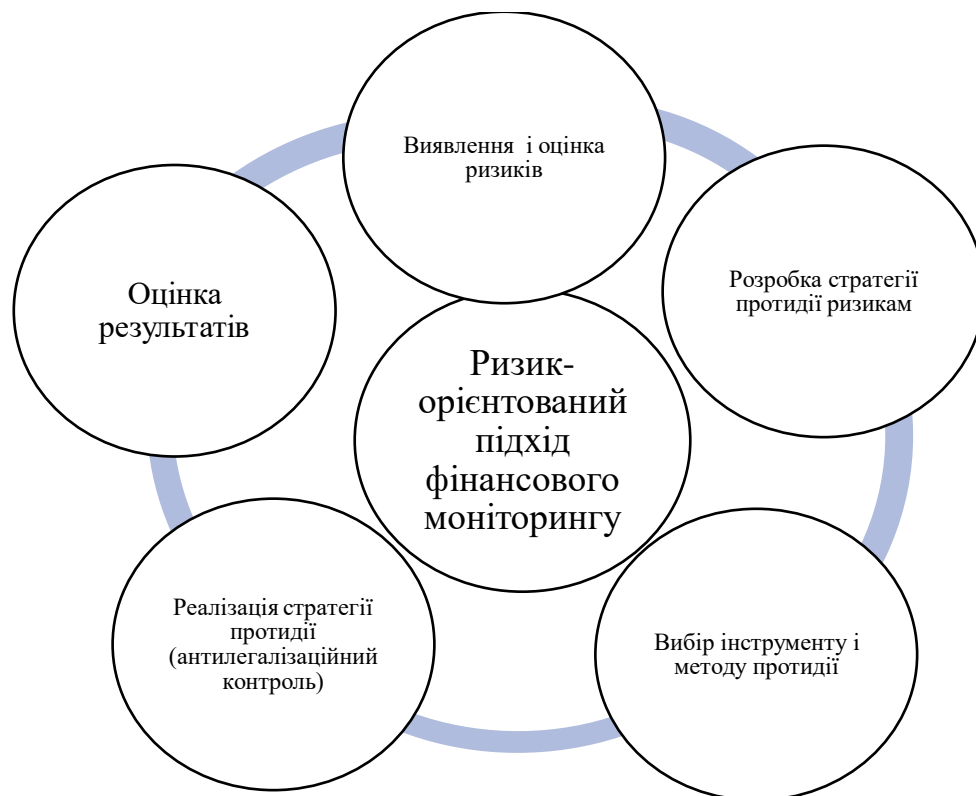

Рис 1. Елементи ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу та протидії відмиванню коштів

Джерело: розроблено автором

- Виявлення ризиків відмивання грошей, їх оцінка;
- Розробка стратегії управління ризиками відмивання грошей;
- Вибір інструментів;
- реалізація стратегії управління за допомогою обраного інструментарію (антилегалізаційний контроль);
- Оцінка досягнутих результатів.

Ризик-орієнтований підхід у рамках стандартів FATF реалізується на трьох рівнях: наднаціональному, національному та рівні фінансової організації. У трирівневій ієрархії антилегалізаційного регулювання кожному рівню властиві специфічні критерії. Методологія ризик-орієнтованого підходу антилегалізаційного регулювання на наднаціональному рівні базується на самостійності в оцінці державою ризиків залучення її фінансових організацій у відмивання грошей. FATF надає країнам право самостійно визначати суттєвість кожного з міжнародних стандартів. Стосовно антилегалізаційного регулювання до факторів суттєвості варто відносити ті, які максимально впливають на швидкість та повноту реалізації країною стандартів FATF з високим ступенем захисту фінансової системи від відмивання грошей.

Застосування ризик-орієнтованого підходу передбачає проведення оцінки можливих легалізаційних ризиків на трьох рівнях:

- на рівні держави – розробка методології проведення Національної оцінки ризиків;
- на рівні суб'єктів державного фінансового моніторингу – формулювання вимог до антилегалізаційної системи з урахуванням НОР;
- на рівні суб'єктів первинного фінансового моніторингу – врахування результатів НОР при розробці РОС СПФМ.

Методики ідентифікації та оцінки ризиків ПВК/ФТ впроваджуються на державному рівні і містяться у «Методиці національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні» [10]. В Україні двічі проводилась Національна оцінка ризиків у антилегалізаційній сфері. У відповідності до оновленої методики Національну оцінку ризиків доцільно проводити в такій послідовності: проведення попереднього етапу, ідентифікація ризиків, аналіз ризиків, оцінка ризиків, управління легалізаційними ризиками (рис. 1.2).

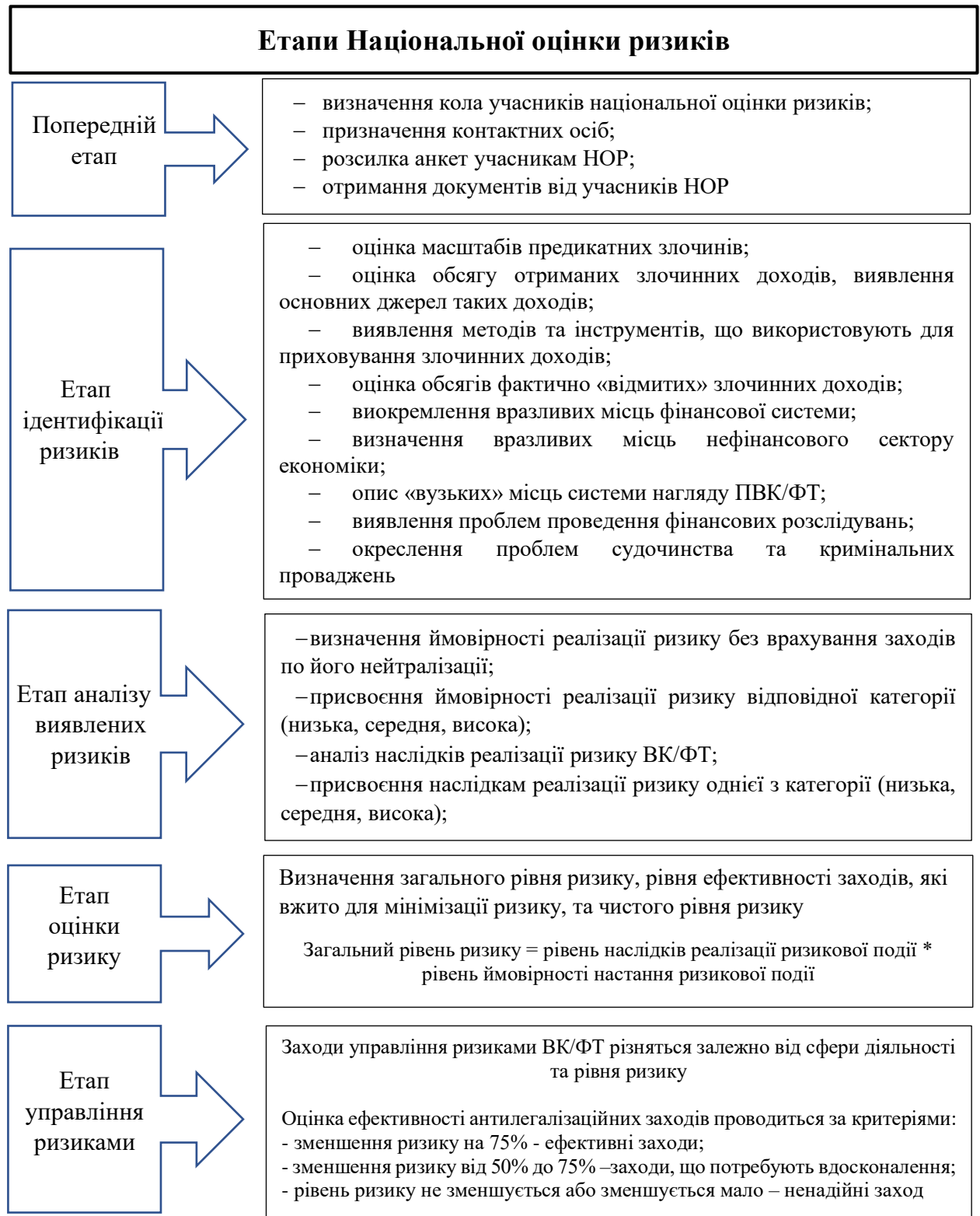

Рис. 1.2. Етапи Національної оцінки ризиків

Джерело: складено автором

З огляду на оцінку «легалізаційних ризиків» на рівні СПФМ, то високий ступінь ризику такі суб'єкти встановлюють в ході аналізу сукупності чинників та критеріїв, визначених Законом та внутрішніми актами цього суб'єкта.

Високий ступінь ризику встановлюється при існуванні високої ймовірності залучення такого суб'єкта до ВК/ФТ. Характерною рисою законодавчих змін, пов'язаних із запровадженням РОП, є запровадження поняття «неприпустимо високий ризик», котрий визначається як максимальний ризик, який СПФМ не згідний прийняти відносно клієнта, відповідно до внутрішніх антилегалізаційних документів. Належна перевірка проводиться для захисту СПФМ від ризику високого рівня. Відповідно, з метою зниження ступеня «легалізаційного ризику» СПФМ проводять заходи належної перевірки – посилені або спрощені.

Основним принципом запобігання та протидії ВК/ФТ є використання РОП під час проведення антилегалізаційних заходів (ст. 3 Базового Закону [1]). СПФМ повинні застосовувати РОП у своїй діяльності відповідно до встановлених критеріїв ризику [11; 12], особливо щодо своїх клієнтів: географічного розташування (реєстрації) клієнта або установи, через яку здійснюється переказ коштів, виду послуг, які клієнт отримує від СПФМ та способу їх надання (отримання).

Беручи до уваги економічний підхід, «легалізаційний ризик» має бути пропорційним характеру та масштабам діяльності СПФМ. РОП СПФМ повинен реалізовуватись в порядку, визначеному внутрішніми антилегалізаційними актами з урахуванням рекомендацій відповідного СДФМ. При цьому, СПФМ повинен оцінювати/переоцінювати ризики згідно з визначеними ним критеріями, оновлювати їх і мати як власний ризик-профіль, так і ризик-профіль своїх клієнтів.

Аналізуючи ризики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, СПФМ у своїх послугах повинні враховувати особливості та можливості їх використання, а саме:

- цільове використання послуги:

- чи дають змогу послуги СПФМ маскувати незаконне походження коштів, сприяти їх подальшому переказу з метою фінансування терористичної

діяльності, сприяти анонімності учасників фінансової операції (приховувати реальних кінцевих отримувачів тих чи інших послуг);

чи можуть вони використовуватися клієнтом від імені третіх осіб;

- особливі можливості використання послуги:

чи дає послуга клієнту можливість СПФМ здійснювати операції із залученням контрагентів, яким притаманні підвищені ризики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- цільовий сегмент для реалізації послуги:

види клієнтів, які найбільше/найчастіше використовують ту чи іншу послугу [11].

СПФМ визначають перелік та обсяг необхідних до вжиття заходів для ефективного управління ризиками ВК/ФТ. Заходи з управління такими ризиками включають:

- чіткий розподіл обов'язків та відповідальності між працівниками СПФМ, а також постійний внутрішній контроль;

- попередній аналіз нових послуг СПФМ з метою виявлення притаманних їм ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- впровадження диверсифікованого підходу з отримання дозволу на встановлення (продовження) ділових відносин з клієнтом, застосовуючи ризик-орієнтований підхід (за принципом: чим вищий ризик, тим вищим за посадою для надання такого дозволу має бути уповноважений працівник СПФМ, включаючи керівництво);

- отримання додаткового дозволу уповноваженого працівника СПФМ / керівника / виконавчого органу (якщо виконавчий орган є колегіальним) СПФМ на проведення окремих фінансових операцій із високим рівнем ризику в рамках встановлених ділових відносин;

- використання інструментів, які обмежують використання окремої послуги;
- проведення належного моніторингу ділових відносин з клієнтом, що надасть можливість своєчасно (оперативно) виявляти відповідні притаманні критерії ризику;
- своєчасне та об'єктивне інформування керівництва СПФМ про виявлені ризики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення та заходи з управління такими ризиками;
- реалізація заходів належної перевірки клієнта, посилення цих заходів та застосування принципу "знай свого клієнта" включно з отриманням необхідної додаткової інформації для розуміння змісту діяльності клієнта та/або суті фінансової операції;
- посилення заходів з проведення моніторингу ділових відносин з клієнтом високого рівня ризику;
- забезпечення належного розуміння працівниками СПФМ своїх обов'язків у сфері запобігання та протидії, у тому числі шляхом проведення навчальних заходів [11].

Заснована на РОП наглядова діяльність у антилегалізаційній сфері передбачає два етапи – розуміння ризиків та зниження ризиків.

Застосовуючи контроль, що базується на РОП, наглядові органи повинні спочатку розуміти ризики ВК/ФТ, які можуть загрожувати секторам та їх регульованим організаціям. Окрім того, вони повинні розробити, оформити документально та оновити своє розуміння ризику ВК/ФТ. Метою проведення наглядової оцінки ризиків є допомога наглядовим органам у плануванні їхньої діяльності з урахуванням вразливості до ризиків, визначення обсягу уваги, яку слід приділяти відповідним секторам та суб'єктам у цих секторах, а також виявлення ризиків. Сфера оцінки наглядового ризику повинна включати загрози, вразливість та наслідки.

Для досягнення всебічного розуміння ризиків, наглядові органи повинні формувати та проводити постійну оцінку ризиків у секторах, серед окремих суб'єктів та/або груп. Розуміння властивих ризиків і загальних слабких місць у системах контролю ПВК/ФТ на рівні окремого сектора є відправною точкою для глибшого розуміння ризиків, тобто розуміння на рівні окремої організації.

Притаманний зв'язок між наглядовою оцінкою ризику та національною оцінкою ризику є подвійним. З одного боку, під час національної оцінки ризиків слід використовувати розуміння наглядовими органами секторів та суб'єктів їхнього нагляду. При цьому, з іншого боку, розуміння контролюючими органами ризику має підтримуватися та узгоджуватися з національною оцінкою ризиків, яка наповнена інформацією від ряду зацікавлених сторін, залучених до сфери ПВК/ФТ. Такий підхід забезпечить доступність такої інформації та аналітичних висновків про ризики, що надходять від інших органів влади та організацій (таких як інші наглядові, правоохоронні, судові органи, митниця, ПФР або інші розвідувальні органи). Слід вказати, що обмін інформацією про «легалізаційні ризики» відбувається між створеними робочими групами різних державних органів у сфері ПВК/ФТ, а також на зустрічах з представниками приватного сектору. Якщо наглядове розуміння галузевих ризиків спирається на національні оцінки ризиків, вони повинні оцінити, чи відповідає аналіз НОР їхнім власним інформаційним потребам (зокрема, чи такий аналіз є доречним і достатньо глибоким) та визначити, чи доповнює ця інформація їхнє розуміння ризику. В Україні важливою умовою ефективного впровадження національної оцінки ризиків є постійний розвиток та оновлення розуміння ризиків контролюючими органами.

Важливим фактором у визначенні пріоритетних напрямків наглядової діяльності для різних секторів, особливо за наявності кількох наглядових органів є розуміння ризику ПВК/ФТ на рівні певного сектора. Ефективність системи нагляду, заснованого на оцінці ризиків, передбачає, що наглядовий орган розуміє ризики у піднаглядному секторі(ах), порівняно з іншими

секторами. І навпаки, цілком можливо, що наглядовий орган витратить багато часу та зусиль на зниження ризику, який, на його думку, є важливим для нього, але не є пріоритетним для юрисдикції.

Оцінка ризиків на рівні окремого суб'єкта надає можливість визначити ступінь ризику ПВК/ФТ кожного такого суб'єкта, що дозволяє визначити необхідний рівень та напрям наглядової діяльності. Ризики, властиві певним суб'єктам господарювання, можуть відрізнятися. Зокрема: за типом бізнесу, розміром, категоріями клієнтів і вразливістю до ризику в результаті ведення бізнесу в юрисдикціях з високим ризиком. А відповідні заходи для зменшення ризику вже залежатимуть від конкретного випадку.

1.3. Нормативне забезпечення застосування ризик-орієнтовного підходу в антилегалізаційній діяльності

Основним законом, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) незаконно здобутих коштів, є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1]. Даний нормативний акт регулює діяльність уповноважених органів зі збору, попередньої перевірки інформації про ФО; алгоритм перевірки джерел доходу; способи визначення особи, яка здійснює відмивання коштів (як власника коштів, так і їх співучасників); порядок документування фактів перевірки джерел доходу та встановлення особи, яка здійснює відмивання коштів; правила виявлення підозрілих ФО; постійний моніторинг підозрілих ФО та інформаційних процедур, що відповідають за збір таких даних; статус, обов'язки та права СДФМ та СПФМ; порядок інформування компетентних правоохоронних органів про підозрілі ФО; перелік установ, компаній та організацій, які повинні інформувати про підозрілі ФО; процедуру міжнародного

співробітництва вітчизняного підрозділу фінансової розвідки; порядок вилучення активів, які відмиваються.

Базовим Законом наведено поняття відмивання незаконних доходів, вказано рівні ФМ (первинний та державний), визначено суб'єкти ФМ (СПФМ та СДФМ), на яких покладено обов'язок здійснювати ФМ, передбачено покарання за порушення антилегалізаційного законодавства. Запровадження ризик-орієнтованого підходу (далі РОП) при роботі СПФМ з клієнтами є основним нововведенням Базового Закону. Саме таке нововведення дає можливість не перевіряти усіх клієнтів та всі операції, а розподіляти їх за ступенем ризику легалізації незаконних коштів. Запровадження РОП спрощує роботу СПФМ. Базовий Закон визначає порядок ідентифікації та верифікації клієнтів фінансових інститутів, порядок встановлення осіб, які здійснюють ФО, порядок реєстрації даних про цих осіб та операції, порядок надання інформації до спеціально уповноваженого органу. Водночас, Закон дозволяє СПФМ відмовитися від здійснення ФО у разі надвисокого ступеня ризику такої операції.

З метою виконання суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення із застосуванням ними ризик-орієнтованого підходу, Міністерство фінансів України затвердило критерії ризиків легалізації злочинних доходів, які повинні застосовувати у своїй діяльності СПФМ [11]. Цей нормативний акт затверджує оцінку ризиків за типом клієнта; за географічним розташуванням держави проживання (перебування, реєстрації) клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів; за типом (видом) послуги (продукту) та за способом (каналом) надання чи отримання послуги (продукту).

Критерії ризику за типом клієнта – критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, що безпосередньо

притаманні клієнту СПФМ, структурі власності клієнта, організаційно-правовій формі клієнта, діловій, професійній чи особистій діяльності клієнта та його кінцевому бенефіціарному власнику [11].

Базовим Законом [1] визначено, що СПФМ зобов'язаний встановити високий ступінь ризику господарським відносинам щодо певного переліку клієнтів:

- осіб, місцем проживання (прописки, реєстрації) є держава, яка не виконує або неналежно виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що здійснюють антилегалізаційну боротьбу;

- осіб, які включені до переліку, або які є представниками осіб, включених до переліку осіб, які мають пряму чи опосередковану власність або є кінцевими реальними власниками яких є особи, зазначені у переліку осіб, що не дотримуються вимог антилегалізаційного законодавства;

- іноземні фінансові установи (крім фінансових установ, зареєстрованих у державах-членах Європейського Союзу, державах-учасницях групи з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів (FATF), окрім країн, які здійснюють збройну агресію проти України у розумінні, визначеному статтею 1 Закону України «Про оборону України» [13]), з якими встановлюються кореспондентські відносини;

- 4) іноземні публічні діячі, члени їх сімей та особи, пов'язані з такими політично значущими особами, а також клієнти, кінцевими бенефіціарними власниками яких є зазначені особи;

- 5) особи, щодо яких (або КБВ яких) застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи відповідно до статті 5 Закону України «Про санкції»;

- б) особи, місцем проживання (прописки, реєстрації) яких є держава, включена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон [1].

Неприпустимо високий ступінь ризику СПФМ зобов'язаний встановити для ділових відносин з клієнтами у разі:

1) неспроможності таким клієнтом виконати обов'язки, визначені Законом [1] або мінімізувати виявлені ризики, пов'язані з цим клієнтом або фінансовою операцією;

2) існування підозри, сформованої за результатами дослідження діяльності клієнта, про те, що така діяльність може бути нелегальною або ж має ознаки фіктивності.

Згідно статті 15 Базового Закону [1], коли встановлено, що клієнт має неприйнятно високий ризик або клієнт не надає документи чи дані, необхідні для належної перевірки клієнта, встановлення (підтримання) ділових відносин, у проведенні фінансових операцій може бути відмовлено. З метою підтвердження таких обставин призначається відповідна перевірка. Заходи належної обачності включають: постійний моніторинг ділових відносин клієнта та фінансових операцій, які здійснюються під час таких відносин, у зв'язку з відповідністю цих фінансових операцій даним про клієнта, його діяльність та наявний ризик суб'єкту первинного фінансового моніторингу (в тому числі, за необхідності, про джерело походження коштів у зв'язку з фінансовими операціями).

Якщо виникли сумніви щодо максимізації ризику, СПФМ проводить посилені заходи належної перевірки на основі ризик-орієнтованого підходу щодо клієнтів, ділові відносини з якими (фінансові операції без встановлення ділових відносин) становлять високий ризик, пропорційні виявленим ризикам та спрямовані на їх мінімізацію, в тому числі, шляхом збільшення частоти та обсягу дій щодо моніторингу ділових відносин та збору додаткової інформації про ділові відносини.

Критерії ризику, пов'язані з географічним розташуванням держави проживання (перебування, реєстрації) клієнта або установи, через яку ними здійснюється передача (отримання) активів (далі – географічні критерії ризику) – це критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування зброї масового знищення, притаманні діловим відносинам СПФМ з клієнтом, який (КБВ

якого) пов'язаний із державою (територією) з високим рівнем ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування зброї масового знищення [6].

Критерії ризику за типом (видом) послуги (продукту) та за способом (каналом) надання чи отримання послуги (продукту) – критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування зброї масового знищення, притаманні відповідній послугі (продукту), що клієнт отримує від СПФМ і способу (каналу) надання чи отримання послуги (продукту), зокрема, яким чином клієнт отримує та використовує послугу [6].

Отже, чинне регулювання ризик-орієнтованого підходу у сфері легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення на рівні компетентних органів в Україні не в повній мірі є ефективним, оскільки базується на встановлених та публічно оприлюднених формальних критеріях ідентифікації та оцінки ризику ВК/ФТ. З метою забезпечення реалізації ефективного ризик-орієнтованого підходу необхідно запровадити об'єктивне вимірювання ризику СПФМ, які можуть бути залучені до ВК/ФТ, на основі обробки та аналізу значної кількості показників їх діяльності з метою ідентифікації «легалізаційних ризиків» та загроз.

Висновки до розділу 1

Одну з найбільших загроз для економічної безпеки країни становлять легалізація злочинних доходів та фінансування тероризму, внаслідок чого збільшується кримінальна активність та порушуються принципи здорової конкуренції. Усі розвинені країни вважають одним зі своїх пріоритетів протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму і докладають значних зусиль для створення та забезпечення ефективного функціонування системи протидії вказаним явищам.

Відповідно до рекомендацій міжнародних організацій та інституцій, в Україні також створена та існує система протидії легалізації доходів. Вітчизняна система фінансового моніторингу в країні складається з двох рівнів: первинного та державного фінансового моніторингу. Чинним законодавством передбачено застосування ризик-орієнтованого підходу. На трьох рівнях проводиться оцінка потенційних ризиків відмивання злочинних доходів: під час проведення Національної оцінки ризиків, при формуванні нормативних актів суб'єктами державного фінансового моніторингу, а також при розробці внутрішніх антилегалізаційних документів суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Дозволяючи не вивчати всі операції клієнтів, застосування ризик-орієнтованого підходу спрощує процедуру фінансового моніторингу для СПФМ. Впровадженням ризик-орієнтованого підходу для клієнтів встановлюється ступінь ризику і проведення заходів належної (за умови низького рівня ризику) або посиленних заходів належної перевірки (коли встановлюється високий рівень ризику). За допомогою РОП основна увага зосереджується на підозрілих операціях, їх вивченні та розробці заходів щодо їх усунення. Водночас, РОП дає можливість акумулювати ресурси СПФМ, економить час та сприяє налагодженню довірчих стосунків відповідного суб'єкта з клієнтами.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

2.1. Вітчизняна методика оцінки легалізаційних ризиків

Оцінка ризиків - вагоме підґрунтя для управління ними та розбудови системних гарантій стійкості в країні. НОР є важливим першим кроком на шляху окреслення спільного бачення бази ризиків, а також розуміння того, які ризики мають бути прийняті, пом'якшені та/або передані (переведені на міжнародний рівень). НОР породжує розроблення рекомендацій та визначає пріоритети щодо посилення стійкості окремих видів економічної діяльності, юридичних осіб, секторів, продуктів, послуг, спільнот та Уряду з його структурними підрозділами.

Мета НОР – визначення пріоритетів розвитку політики, програмування діяльності у сфері ПВК/ФТ та фінансування заходів, спрямованих на запобігання виникненню та на пом'якшення наявних загроз та вразливостей системи ПВК/ФТ, які є основними чинниками прояву відповідного ризику та чинниками його рівня.

Охоплюючи увесь їхній спектр, оцінка ризиків вказує на загрози, вразливості та наслідки прояву ризику ВК/ФТ та ризику ФРЗМЗ як на рівні України вцілому, так у розрізі наявних секторів, представники яких формують систему ПВК/ФТ в державі.

При проведенні НОР на етапі аналізу ризиків рекомендовано зосередитись на таких чотирьох завданнях:

-визначення та аналіз загроз – виявлення загроз, які несуть несприятливий чи руйнівний вплив на людей, активи та економіку; створення певного діапазону сценаріїв реалізації загроз та визначення ймовірності виникнення вибраних небезпечних подій; збір та розповсюдження даних.

В процесі визначення та аналізу загроз доцільно розглянути: тип загрози, первинні та подальші загрози; виникнення – де відбувається та які сфери охоплює; інтенсивність – наскільки сильна подія і що може посилити її (наприклад: недоліки в основних інститутах та інституціях регулювання відповідності у сфері ПВК/ФТ, порушення циклу фінансового моніторингу тощо); час – сезонність як довго триває подія (як подія розгортатиметься у часі); застереження – чи можуть бути заходи запобігання; на кого і як здійснюється прямий вплив – люди, активи, середовище; взаємозалежність та трансформація – на що та на кого може здійснюватися непрямий вплив; посилення на минулі події – який досвід можна взяти з історичних подій; додаткова інформація – рівень підготовленості персоналу, достовірності, актуальності і точності у даних, таке інше.

Оцінка ймовірності виникнення загрози розрізняється за типом подій:

для випадкових подій, такі як терористичні атаки: аналіз вразливостей секторів, правових форм господарювання, продуктів і послуг, що можуть бути використаними для ФТ, аналіз поведінки радикальних груп з їхніми інтересами, аналіз економічних та соціальних трендів, а також загроз;

для економічних подій: спостереження за економічними індикаторами та трендами. При цьому експертна думка може використовуватись для визначення ймовірності, однак необхідно дбати про контроль над упередженим судженням.

-аналіз вразливості та наслідків впливу – визначення секторів, видів предикатних злочинів, правових форм господарювання та продуктів фінансових установ з підвищеним рівнем вразливості до ВК/ФТ; виявлення основних факторів, які сприяють існуванню вразливості; оцінка потенційних негативних наслідків використання ідентифікованих вразливостей.

Фактори, які мають бути проаналізовані, включають такі, що вказані у Звіті за результатами проведення попередньої НОР та у Звіті MONEYVAL за результатами 5-го раунду взаємної оцінки української системи ПВК/ФТ та

фактори, визначені за результатами вивчення кращих світових практик проведення НОР, зокрема:

- детальний аналіз ризиків, що спричинені фіктивним підприємництвом, тіньовою економікою та використанням готівки;
- аналіз транскордонних ризиків, ризиків, спричинених сектором неприбуткових організацій та юридичних осіб;
- аналіз ризиків ФТ (національного та міжнародного);
- актуальність та оновлення інформації щодо бенефіціарної власності;
- запровадження єдиної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ.

Основні джерела даних, що допоможуть при аналізі, містяться у комплексній адміністративній звітності у сфері ПВК/ФТ, запровадженій в Україні. Інша корисна інформація може бути знайдена у звітах Світового банку про світовий розвиток (World Development Reports) [14] та в матеріалах OECD щодо аналізу стійкості систем (Resilience Systems Analysis) [15]. Важливі такі фактори, як міграція, бідність населення, технологічні зміни, зміни у культурі та нормах, фактори національної економіки та її внутрішнього і зовнішнього середовища, які можуть впливати на профіль стійкості системи ПВК/ФТ через деякий час або в різні моменти часу. Також має бути включено політекономічний аналіз.

-оцінка ризику. Вплив ризикових ситуацій може бути прямим чи опосередкованим і найкраще оцінюється у відношенні до цінностей окремих осіб, спільнот та урядів. Для полегшення аналізу краще вираховувати вплив у грошовому виразі. По-перше, оцінити ймовірний характер та ступінь шкоди людям, активам та економіці. Далі, обчислити дану оцінку шляхом вимірювання витрат на реагування шоківим подіям або через допомогу постраждалому сектору, населенню, вартість відновлення чи заміни втрачених чи пошкоджених активів (або страхування активів, що знаходяться у зоні ризику), підтримка або відновлення втрачених засобів існування та/або виправлення чи пристосування до заподіяної шкоди. В підсумку, необхідно

додати економічні збитки, включаючи витрати, пов'язані з економічною шкодою та негативним впливом на такі фактори, як економічне зростання.

Етап оцінки полягає у визначенні (відповідно до результатів попередніх етапів національної оцінки ризиків) відносно кожної конкретної загрози наступних характеристик: загальний рівень ризику; рівень ефективності заходів, що вживаються на даний момент для попередження або зниження такого ризику; чистий рівень ризику.

Загальний рівень ризику розраховується за наступною формулою:

$$\text{Загальний рівень ризику} = \text{рівень наслідків реалізації ризикової події} * \text{рівень ймовірності настання ризикової події} \quad (2.1)$$

Результати оцінки загального рівня ризику представляються у вигляді теплової таблиці/матриці (рис. 2.1).

Ймовірність	Висока ймовірність = 3	3	6	9
	Середня ймовірність = 2	2	4	6
	Низька ймовірність = 1	1	2	3
		Низькі - 1	Середні -2	Високі -3
		Наслідки		

Рис. 2.1. Матриця представлення загального рівня ризику

Джерело: [16]

Загальний рівень ризику може мати такі рівні (рис. 2.2).

Загальний рівень ризику	
1	Низький (ризик скоріш за все не буде мати місце, а у випадку настання буде мати низькі наслідки) (1-3 бали)
2	Середній (ризик можливо буде мати місце та середні наслідки) (4-6 балів)
3	Високий (ризик буде має місце та високі наслідки) (7-9 балів)

Рис. 2.2. Шкала оцінки загального рівня ризику

Джерело: [16]

Після розрахунку загального рівня ризику встановлюються та оцінюються наявні заходи, які вживаються на даний момент в Україні для попередження або зниження такого ризику з точки зору їх ефективності та визначається вразливість до цього ризику і відповідно, чистий рівень ризику. Ефективність вжитих на даний момент заходів щодо попередження або зниження має бути визначена та віднесена до однієї із наступних категорій:

- ефективні заходи – заходи розроблені в необхідному обсязі, задокументовані та їх застосування регулярно перевіряється; випадків незастосування або неналежного застосування заходів не виявлено; мають місце регулярні та детальні тренінги. Зменшення ризику на понад 75%;

- заходи, що вдосконалюються – заходи розроблені, але не всі; частина заходів задокументована; застосування заходів перевіряється, але нерегулярно. Тренінги мають місце, але вони нерегулярні. Зменшення ризику від 75% до 50% зважаючи на посилення негативного впливу вищевказаних описових характеристик, пов'язаних із розробкою регуляторних заходів;

- ненадійні заходи – більшість заходів не розроблена та не задокументована; застосування заходів не перевіряється або майже не перевіряється; факти документування заходів відсутні та поодинокі; відсутність розроблених заходів; відсутність тренінгів. Зважаючи на посилення негативного впливу вищевказаних описових характеристик, пов'язаних із розробкою регуляторних заходів, рівень ризику не зменшується.

За результатами оцінки ризику та заходів щодо його усунення визначається чистий рівень ризику формулою (2.2).

чистий рівень ризику = загальний рівень ризику * ефективність наявних заходів (2.2)

Результати оцінки чистого рівня ризику відображаються у вигляді теплової таблиці/матриці (рис. 2.3).

		Чистий рівень ризику		
	Високий = 3	3	6	9
	Середній = 2	2	4	6
Загальний рівень ризику	Низький = 1	1	2	3
		Ефективні = 1	Вдосконалюються = 2	Ненадійні = 3
Ефективність наявних заходів				

Рис. 2.3. Матриця представлення чистого рівня ризику

Джерело: [16]

Чистий рівень ризику може мати такі рівні (рис. 2.4).

Чистий рівень ризику	
7-9	Високий
4-6	Середній
1-3	Низький

Рис. 2.4. Шкала оцінки чистого рівня ризику

Джерело: [16]

- *моніторинг ризику та переоцінка* – контроль за загрозами і вразливостями та періодичне оновлення даних; виявлення потенційних майбутніх ризиків. З метою утримання оцінки ризиків в актуальному стані, доцільно зробити оцінку регулярно (періодичною) подією. Ранні механізми запобігання (попередження) для різних типів ризиків також є важливими для забезпечення проактивної відповіді, яка буде дешевшою та більш ефективною у більшості випадків. Проведення двох оцінок ризику також може бути корисним – одна для загроз, які можуть виникнути у поточний часовий період (можливо до 3 років), а іншу - для більш тривалого проміжку часу. Для цього, при кожному оновленні поточної оцінки ризиків, внесені у довготерміновий проміжок часу загрози повинні переглядатися, для того, щоб визначитись з потребою їх переміщення до поточного процесу оцінки ризиків.

В ході проведення оцінки наслідків прояву ідентифікованих ризиків рекомендовано зосередитись на таких двох аспектах:

- Оцінка впливу, що передбачає проведення змістовної, структурованої, оцінки наслідків впливу ідентифікованих ризиків, а також, періодичну актуалізацію НОР.

- Кількісний аналіз, який розкривається через збір і розповсюдження даних про економічні, соціальні, політичні, макро- та мікросекторальні наслідки впливу ідентифікованих ризиків; збір та розповсюдження даних щодо дієвості і результативності пом'якшувальних заходів, вироблених для нівелювання ідентифікованих ризиків, посилення інституційної спроможності та підвищення рівня стійкості національної системи ПВК/ФТ.

2.2. Аналіз результативності застосування ризик-орієнтованого підходу та антилегалізаційних заходів

В процесі легалізації коштів злочинці створюють видимість легітимності доходів, отриманих злочинним шляхом. Дане явище набирає все більше міжнародного характеру. Поточні оцінки відмивання грошей в усьому світі коливаються від 500 мільярдів доларів США до неймовірних 1 трильйона доларів США, що спричиняє катастрофічні наслідки для світової економіки та людства.

Наша країна, як цивілізована європейська держава, не відокремлюється від проблем боротьби з відмиванням коштів. Вітчизняному підрозділу фінансової розвідки – Державній службі фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг) цього року виповнюється 21 рік. За весь час свого існування Держфінмоніторинг став одним із провідних органів забезпечення фінансової безпеки України. Протягом 20 років український підрозділ фінансової розвідки отримав, проаналізував та опрацював понад 56 млн повідомлень про фінансові операції, з яких понад 13,7 тис. матеріалів сформовано та скеровано до правоохоронних органів. За наслідками судового

розгляду понад 1 тис. кримінальних справ, в яких доказовою базою були матеріали Держфінмоніторингу, державі відшкодовано більше 39,7 млрд грн.

Держфінмоніторинг проводить активну співпрацю з підрозділами фінансової розвідки інших країн. В результаті, іноземним партнерам скеровано понад 8 тис. запитів, водночас, отримано – понад тис. запитів [17]. Водночас, Державна служба фінансового моніторингу України веде активну законотворчу діяльність – розроблено понад 250 нормативних актів, опрацьовано понад 800 законопроектів.

Однією з основних функцій Держфінмоніторингу є проведення аналітичної роботи. Сформовані підрозділом аналітичні матеріали виступають доказовою базою під час проведення досудового слідства правоохоронними органами.

Згідно Закону, Держфінмоніторинг є спеціально уповноваженим органом (далі – СУО), який координує діяльність СПФМ та СДФМ. На виконання вимог Закону СПФМ повідомляють СУО про підозрілі та «порогові» фінансові операції. Таким чином, упродовж 2019-2021 рр. було отримано 17 870 782 повідомлення (рис. 2.5).

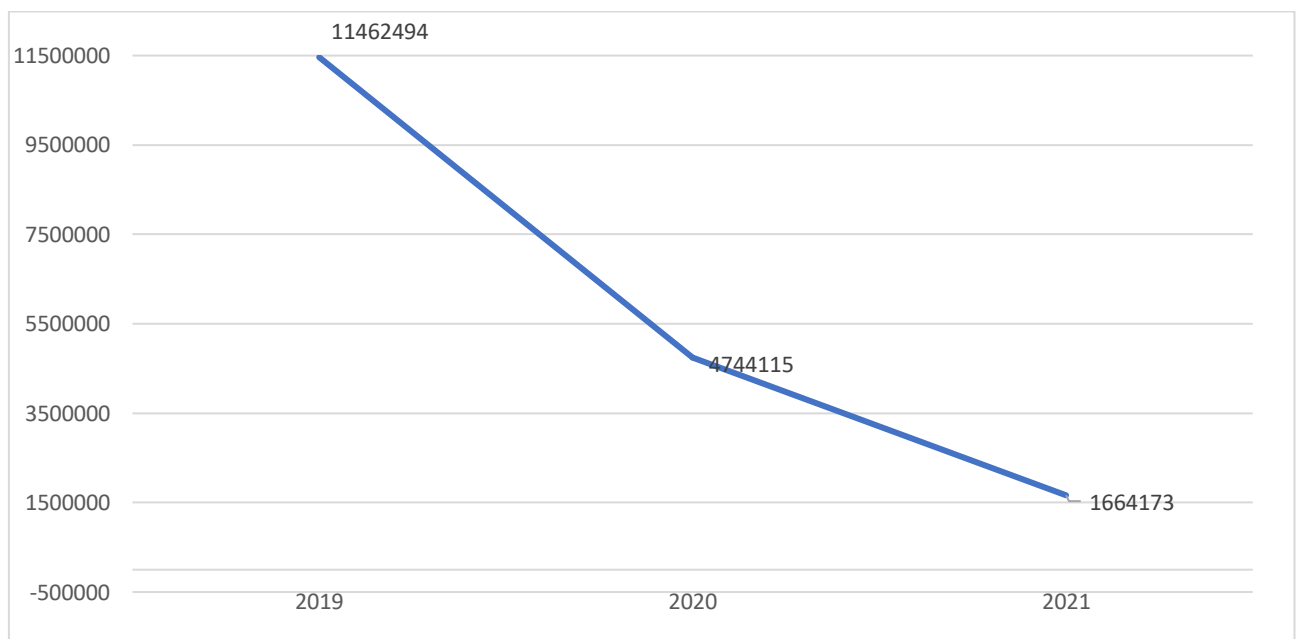

Рис. 2.5. Кількість отриманих Держфінмоніторингом від СПФМ повідомлень впродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено [18; 19; 20]

Видно, що кількість повідомлень за аналізований період скоротилась на понад 85,45%. Однак, даний факт не можна пов'язувати з погіршенням виконавчої дисципліни СПФМ. Основною причиною скорочення інформування є підвищення порогової суми фінансових операцій, яке було затверджено новою редакцією Закону.

Як правило, найактивнішими серед СПФМ щодо інформування СУО виступають банківські установи (рис. 2.6).

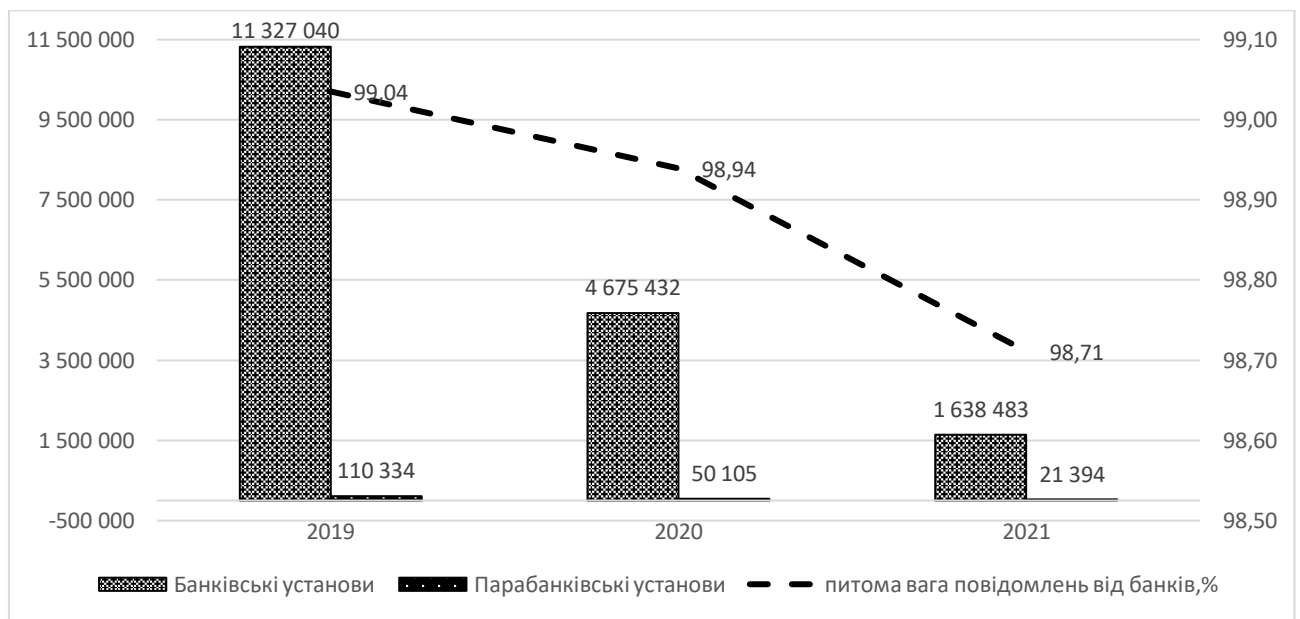

Рис. 2.6. Число направлених повідомлень про фінансові операції від банківських та парабанківських установ впродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [18-20]

Не зважаючи на загальне скорочення кількості повідомлень, розподіл між банківським та небанківським секторами залишається майже без змін. Зокрема, впродовж 2019-2021 років питома вага направлених банківськими установами повідомлень зменшилась лише на 0,33%. Відносне збільшення кількості повідомлень від парабанків, в першу чергу, пов'язане із запровадженням ризик-орієнтованого підходу.

До Держфінмоніторингу, як правило, найбільше надходить повідомлень про фінансові операції, які перевищують порогові суми. Так, у 2019 р. питома вага «порогових повідомлень» становила 96,98%, у 2020-2021 роках – 96,54%. Що стосується підозрілих фінансових операцій, то питома вага повідомлень

про них впродовж досліджуваного періоду дещо збільшилась. Якщо у 2019 р. частка повідомлень про підозрілі фінансові операції становила 2,5% від загальної кількості повідомлень, то протягом 2020-2021 років вона збільшилась на 0,6% і склала 3,1%. Причиною таких змін можна вважати впровадження ризик-орієнтованого підходу, що надало можливість ефективніше відокремлювати із загальної маси підозрілі фінансові операції та інформувати про них.

Протягом 2021 р. до СУО надійшли повідомлення на загальну суму 4 119 трлн грн., у т.ч. про фінансові операції, які перевищують порогові суми – 4 089 трлн грн, про підозрілі фінансові операції – 28 трлн грн, операції, які підпадають під обидва вищевказані критерії – в сумі 899 млн грн.

Нова редакція Закону зобов'язує СПФМ перевіряти кінцевих бенефіціарних власників клієнта. Так, про виявлення розбіжностей про кінцевих бенефіціарних власників клієнтів до Держфінмоніторингу надійшло 895 повідомлень.

СПФМ водночас зобов'язані відстежувати діяльність клієнтів на предмет виникнення підозр. Протягом 2021 р. в розрізі ознак підозрілості надійшло 20885 повідомлень про порушення здійснення господарської діяльності, 3307 повідомлень про невідповідність діяльності клієнта основному профілю, 5104 повідомлення про операції із конвертацією безготівкових грошей в готівку, 2710 – про шахрайські дії, 3114 – про підозру у фіктивності діяльності клієнта.

Відповідно до ст. 15 Закону СПФМ надається право відмовитись від встановлення ділових відносин із клієнтом та розірвати ділові стосунки. У 2021 р. надійшло 3928 повідомлень про відмову встановлення ділових відносин з клієнтом, у 2 випадках заморожено активи на 37,92 млн грн.

Метою запровадження ризик-орієнтованого підходу було відокремлення потенційно легальних операцій і тим самим спрощення роботи СПФМ та наглядових органів з одночасною концентрацією уваги на виявленні та ідентифікації операцій, пов'язаних з легалізацією незаконно отриманих коштів. Не зважаючи на незначний (менше 3 років) досвід застосування ризик-

орієнтованого підходу у нашій країні, виникає проблема в оцінці його результативності.

При оцінці результативності ризик-орієнтованого підходу наглядовим органам доцільно використовувати дані для визначення та демонстрації впливу їхньої наглядової діяльності. Зокрема, можна використовувати систему реєстрації наглядової діяльності, яка дозволяє збирати дані, відображаючи вплив нагляду на управління ризиками. Наприклад, НБУ як СДФМ регулює та наглядає за діяльністю банківських установ як СПФМ (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Чисельність проведених НБУ наглядових заходів впродовж 2019-2021 років

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Абсолютне відхилення 2021 р. до 2019 р.
Кількість проведених перевірок банків, од. в т.ч.:	80	66	97	17
планових виїзних	27	8	0	-27
позапланових виїзних	1	3	6	5
безвиїзних	52	55	91	39
Кількість банківських установ, в діяльності яких були виявлені порушення, од.	37	18	32	-5

Джерело: складено автором за [21-23]

Інформація, отримана під час наглядових заходів, допомагає визначити часові тенденції щодо кількості виявлених проблем та їх серйозності, а також коливання в рейтингах ефективності контролю. Сюди входить аналіз змін якості або змін, які відбуваються в управлінні ризиками, профіль ризиків окремих установ, а також загальноприйняті тенденції в секторі. Зокрема, це включає питання, пов'язані із ситуаціями, в яких фінансові установи припиняють або обмежують комерційні відносини з клієнтами через ризик або коли відсутній публічний доступ до фінансових послуг і продуктів. Таку інформацію необхідно використовувати для більш цілеспрямованого використання ресурсів та інструментів спостереження, а також для формування підходу до охоплення. До прикладу, результати аналізу

отриманих в ході наглядової діяльності даних можуть свідчити про збільшення проблем, які спричинені вкрай недостатньою кількістю суб'єктів нагляду для моніторингу господарської діяльності. В такому разі наглядовий орган зобов'язаний опублікувати нові рекомендації або встановити нові вимоги для вирішення такої ситуації.

В іншому випадку, результати наглядової діяльності СДФМ можуть вказувати на те, чи є зусилля нагляду успішними з точки зору їхнього впливу на вдосконалення заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму суб'єкта чи сектора (до прикладу: отримана під час перевірок інформація з часом переміщується з групи суттєвих недоліків, менш серйозного характеру, який слід встановити або вдосконалити, в іншу групу).

Допомогти наглядовим органам визначити вплив їхньої наглядової діяльності на ефективність управління ризиками підконтрольними суб'єктами можна в інший спосіб – врахувати ключові результати, отримані від роботи системи ПВК/ФТ (наприклад: якість повідомлень про підозрілі операції). Наглядові органи повинні вимагати від ПФР відгуків про таку інформацію, як кількість, якість і своєчасність повідомлень, отриманих від секторів і організацій, оскільки покращення на даному напрямку також може бути показником успішних результатів нагляду.

Аналізуючи дані рис. 2.7, можна зробити висновок про погіршення ситуації із якістю повідомлень. Однак, таке погіршення не є критичним. Причина цієї ситуації – впровадження нових норм Закону та розширення повноважень СПФМ.

Відповідні фактори, які можуть брати до уваги наглядові органи, включають наступне:

- кількість кримінальних справ у сфері відмивання грошей або фінансування тероризму і тенденції зміни;

- кількість порушень або недоліків, вчинених суб'єктами, у тому числі неодноразових, та ступінь тяжкості таких недоліків;

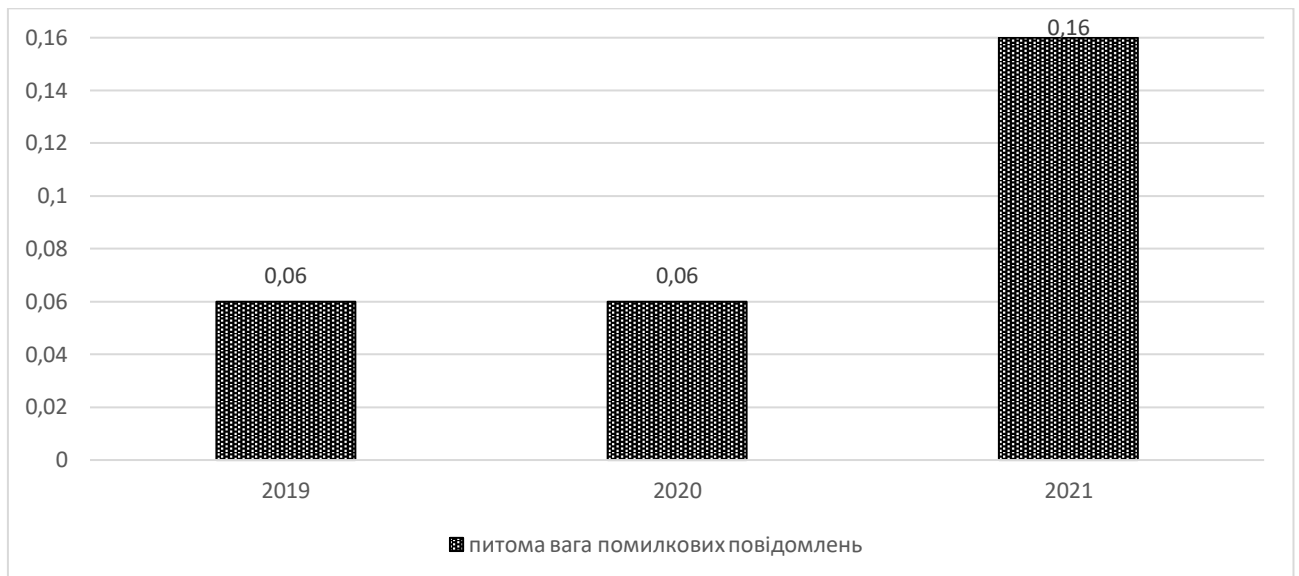

Рис. 2.7. Питома вага помилкових повідомлень від загальної кількості повідомлень, отриманих Держфінмоніторингом упродовж 2019-2021 рр.,%

Джерело: складено за [18-20]

– зміни кількості та якості повідомлень про підозрілі операції, що надсилаються суб'єктами сектору, а також своєчасності надсилання таких повідомлень;

– скарги, отримані від зацікавлених сторін;

– докази того, що СПФМ демонструють відданість цілям підходу ПВК/ФТ, які ґрунтується на РОП, включаючи пропорційність реагування на весь спектр ризиків (зокрема, у сферах з вищим і меншим ризиком).

Спостерігаємо покращення результативності аналітичної діяльності майже вдвічі – з 0,54% у 2019 р. до 1,14% у 2021 р. Надання оцінки результатам діяльності наглядових органів та встановлення зворотного зв'язку щодо основних показників системи ПВК/ФТ може допомогти уникнути упередженого сприйняття ситуації. У разі, якщо цей зворотний зв'язок суперечить власному розумінню ризику органом нагляду, він повинен спонукати наглядовий орган переглянути свої припущення. Органи нагляду повинні вжити відповідних заходів для перегляду своїх моделей ризиків або оцінок ризиків в результаті співпраці з правоохоронними органами, ПФР та міжнародними партнерами, а також шляхом спонтанного чи випадкового

тестування або використання звітів інформаторів чи негативних повідомлень ЗМІ.

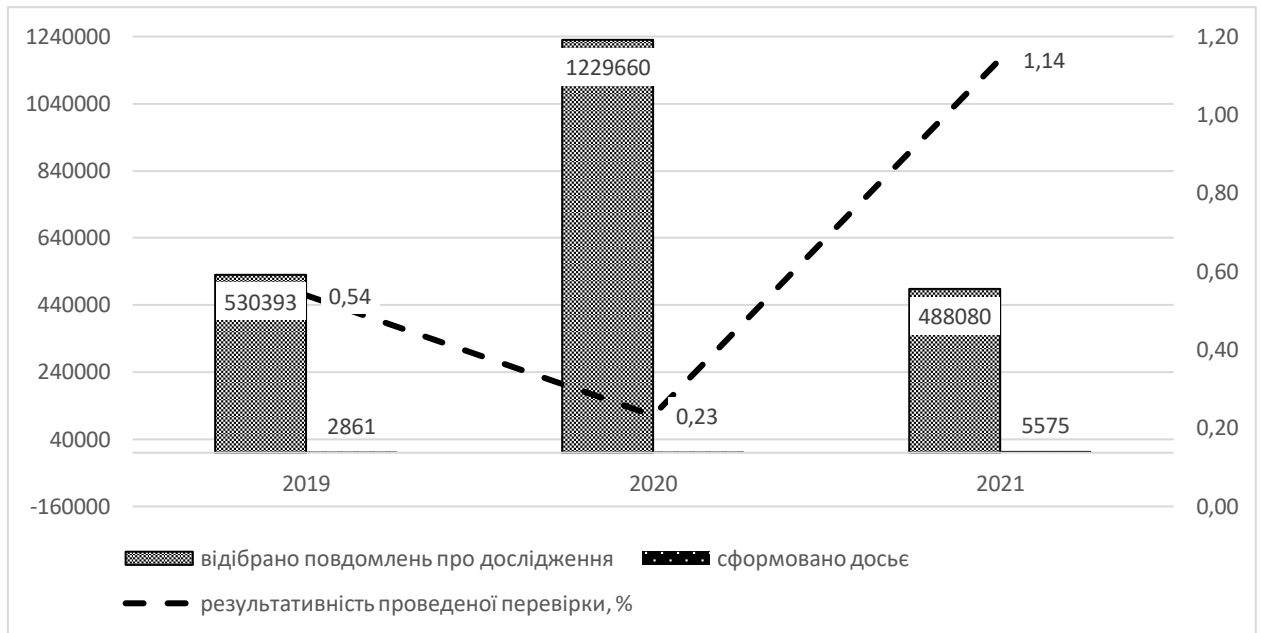

Рис. 2.7. Кількість опрацьованих повідомлень та сформованих досьє Держфінмониторингом України впродовж 2019-2021 років, од.

Джерело: складено за [18-20]

З метою забезпечення ефективності ризик-орієнтованого підходу наглядові органи повинні розробити механізми підвищення підзвітності та прозорості. Такі механізми повинні містити принаймні наступне:

- контроль з боку керівництва органу нагляду;
- контроль органів саморегулювання з боку наглядових органів (у випадку децентралізованої моделі);
- перевірку Державною аудиторською службою України або аналогічним державним органом;
- публікацію інформації про стратегію нагляду і план інспекції, результати наглядової діяльності (у разі необхідності).

Висновки до розділу 2

Країни світу різняться за способом і традиціями ведення фінансово-господарської діяльності. Надаючи оцінку легалізаційним ризикам, необхідно брати до уваги такі національні особливості. Для оцінки ризиків легалізації міжнародними інституціями розроблено різні моделі, зокрема методика Групи Світового банку, Міжнародного валютного фонду та методика, що використовується країнами Європейського союзу. Водночас, зазначені методики нездатні враховувати національні особливості окремих країн, що являється одним з їх недоліків. Внаслідок цього кожна держава для проведення Національної оцінки ризиків самостійно розробляє власну методику і з урахуванням вимог сьогодення регулярно вносить до неї зміни.

Понад 20 років наша країна проводить активну антилегалізаційну роботу. Проведений за період з 2019 р. по 2021 р. аналіз діяльності СУО (Державної служби фінансового моніторингу) свідчить про зменшення кількості отриманих від суб'єктів первинного фінансового моніторингу повідомлень про фінансові операції. Однак, таке зменшення не вплинуло на кількість узагальнених та спрямованих до правоохоронних органів матеріалів. Основна причина цього факту – підвищення порогових сум для потребуючих звіту фінансових операцій та впровадження ризик-орієнтованого підходу.

При цьому, не зважаючи на малий досвід застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу, його впровадження позитивно впливає на кінцеві результати. За період, що аналізується, кількість узагальнених матеріалів та сформованих справ зростає, хоча зменшується кількість відібраних для попередньої перевірки матеріалів. Даний висновок вказує на те, що отримані від суб'єктів первинного фінансового моніторингу повідомлення стосуються конкретних операцій з високим ризиком щодо відмивання коштів або фінансування тероризму, потребуючих подальшої перевірки. Такі обставини підтверджують успішність впровадження ризик-орієнтованого підходу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

3.1. Шляхи вдосконалення антилегалізаційної системи України

Система фінансового моніторингу України являє собою комплекс економічних зв'язків між фінансовими інститутами, підрозділом фінансової розвідки, регуляторами, клієнтами фінансових установ, міжнародними спеціалізованими організаціями з використанням інструментів і методів для забезпечення найкращої організації діяльності з протидії та запобігання легалізації злочинних доходів. Наведена вище оцінка ефективності української системи протидії вказала на ряд недоліків, а саме: високий рівень корупції; можливість використання офшорних зон; неналежна координація діяльності спеціалізованих структур; юридичне дублювання повноважень; інформаційна непрозорість фінансових установ; висока монетизація економіки; високий рівень інфляції; нерозвиненість фондового ринку та фінансових послуг; високий рівень тіньової економіки; низький рівень довіри населення до фінансової системи.

Діяльність міжнародних антилегалізаційних організацій поглиблює співробітництво між країнами-учасницями та полегшує процедури моніторингу і контролю рівня тіньових фінансових потоків, враховуючи можливість швидшого доступу до інформації, сприяє встановленню єдиних правил та рекомендацій для національних підрозділів фінансової розвідки.

Поряд з тим, через відсутність єдиного наднаціонального органу для протидії незаконним фінансовим потокам, сучасна міжнародна система боротьби з виведенням тіньових коштів за кордон та їх подальшої легалізації на сьогоднішній день має трирівневу структуру: наднаціональна система моніторингу та контролю; національна система фінансового моніторингу; регіональна система боротьби з вилученням доходів.

Сьогодні створено велику кількість організацій, які окремо протидіють корупції, фінансуванню тероризму, нелегальним офшором тощо. Основними із них є FATF, ОЕСР, Європейська комісія, Світовий банк тощо [24; 25]. Ці установи розробили широкий спектр рекомендацій щодо боротьби зі злочинними доходами шляхом завищення (заниження) митної вартості товарів, розмивання податкових баз, інвестування через пов'язані компанії, залучення іноземних кредитів з подальшим банкрутством компаній тощо.

Не зважаючи при цьому на велику кількість різного роду органів з протидії відмиванню коштів, не усі держави співпрацюють з цими установами та вживають відповідних заходів для боротьби з тіньовою економікою. Ключовий недолік трирівневої системи – відсутність єдиного регулюючого органу, повноваження якого поширювались би на усі країни світу.

Особливості та структура національної складової визначаються специфікою розвитку конкретної країни та повноваженнями органів, задіяних у цьому процесі.

На сьогоднішній день у більшості країн світу створено національні системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, складовою яких є системи фінансового моніторингу. Неодноразово вказувалось, що на побудову національних систем фінансового моніторингу вплинули міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, розроблені ООН, Групою FATF, Європейським співтовариством, Вольфсберзькою групою та Базельським комітетом з банківського нагляду. В свою чергу, саме міжнародні стандарти стали першопричиною та правовою базою для створення національних систем, що обумовило ряд спільних рис, характерних системі фінансового моніторингу, яка діє в кожній окремій країні.

Становлення української системи фінансового моніторингу носило формальний характер. Основні недоліки вітчизняної антилегалізаційної системи пов'язані з прорахунками в її організації та делегації повноважень суб'єктам фінансового моніторингу: Держфінмоніторинг України не має

повноважень у сфері протидії фінансуванню тероризму; відсутність зворотного зв'язку між СУО та правоохоронними органами; дублювання функції координації діяльності у сфері фінансового моніторингу; низький рівень кадрового забезпечення процесу фінансового моніторингу; недосконалість фінансового контролю за діяльністю фінансових посередників; непрозорість інформації фінансових посередників та їх реальних власників; можливість використання анонімних рахунків і рахунків на пред'явника; обмежений обмін інформацією з підрозділами фінансової розвідки інших країн.

Міжнародний досвід боротьби з відмиванням коштів свідчить, що суттєвим напрямом підвищення ефективності антилегалізаційної діяльності є забезпечення належної протидії корупції. Вище наголошувалось, що корупція в нашій країні залишається однією із ключових проблем сьогодення. Значення Індексу сприйняття корупції лише підтверджує даний факт. Такі фактори породжують високі політичні ризики та загрози об'єктивній та неупередженій діяльності вітчизняної системи фінансового моніторингу. Високий рівень корумпованості державних діячів та українських чиновників різних рівнів з одного боку призводить до формування у них доходів злочинного походження, а з іншого – перешкоджає здійсненню фінансового моніторингу уповноваженими особами.

Забезпечення незалежності СУО є важливим чинником підвищення ефективності Держфінмоніторингу України. Оскільки даний орган являється вітчизняним підрозділом фінансової розвідки, необхідно забезпечити відсутність у його керівництва політичної, економічної, соціальної та іншої зацікавленості.

З метою підвищення рівня інформаційної прозорості, особливо у фінансовій сфері, шляхом включення до процесу фінансового моніторингу організацій із галузі ІТ та юридичного супроводу фінансово-господарських операцій клієнтів, до суб'єктів фінансового моніторингу слід віднести інші організації, які здійснюють контроль за капіталом. Оптимальний рівень

державного регулювання фінансової системи у сфері забезпечення заходів по запобіганню легалізації злочинних доходів не повинен одночасно обтяжувати фінансову систему значними додатковими витратами на організацію фінансового моніторингу. Основним підґрунтям цієї моделі є пошук оптимального рівня регулювання фінансового ринку з метою мінімізації витрат його суб'єктів під час організації фінансового моніторингу, що дозволить мінімізувати обсяги легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму.

В системі фінансового моніторингу важливу роль відіграє координація діяльності суб'єктів системи фінансового моніторингу та правоохоронних органів. Таким чином, щодо діяльності правоохоронних органів, необхідно:

- посилювати національне та міжнародне співробітництво у цій сфері, що забезпечить координацію дій учасників антилегалізаційної системи в Україні, іноземних та міжнародних організацій, оперативний обмін інформацією;

- забезпечити належну освітньо-просвітницьку діяльність та науковий супровід антилегалізаційних проблем;

- організувати періодичні навчання працівників правоохоронних та інших зацікавлених органів, а також фахівців суб'єктів первинного фінансового моніторингу у сфері протидії легалізації злочинних доходів.

- шляхом надання доступу до електронних кабінетів системи фінансового моніторингу на веб-сайті Держфінмоніторингу запровадити автоматизований обмін інформацією в електронній формі між правоохоронними органами, спецслужбами та Держфінмоніторингом.

Вказані рекомендації носять конкретний характер, водночас, як і будь-які зміни, потребують цілісної та тривалої роботи, комплексного підходу до вирішення проблеми та ефективної співпраці суб'єктів національної системи фінансового моніторингу. Доцільно визначити деякі шляхи покращення роботи антилегалізаційної системи, запровадивши окремі методичні розробки по виявленню, документуванню та розслідуванню протиправних явищ, щоб

уникнути затягування останніх та підвищення ефективності правоохоронної діяльності у сфері відмивання грошей.

Міжнародне співробітництво, аналіз зарубіжної практики та її імплементація у вітчизняне законодавство поширюється, тому вважаємо за необхідне вивчення судової практики (для системного аналізу і вивчення в судах проблемних питань щодо відмивання грошей) та юридичної практики підрозділів фінансової розвідки і правоохоронних органів провідних країн світу, які проводять успішну антилегалізаційну політику (запозичувати ефективні форми, схеми та методи досудового розслідування), оскільки допущені правоохоронними органами на стадії досудового розслідування недоліки негативно відображаються при судовому розгляді.

Водночас, важливим є питання щодо підвищення рівня інформаційної взаємодії СУО та правоохоронних органів шляхом створення єдиної бази даних у сфері незаконної легалізації. Не менш актуальне - питання уникнення прогалин в законодавстві, що стосуються як правової основи дій, так і подальшого відтворення процесу, за відсутності належної взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу та наділення конкретного органу певними функціями, завданнями, цілями тощо.

3.2. Удосконалення застосування ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу

Не зважаючи на велику кількість наукових досліджень щодо впровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу, слід зауважити на відсутність цілісного концептуального підходу до впровадження РОП у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Безпосередньо управління ризиками відмивання коштів охоплює взаємопов'язані стадії: виявлення ризиків, їх аналіз, оцінку та розробку заходів щодо нівелювання та/або зниження негативного впливу. Стадія виявлення має ключове значення, оскільки втрачені ризики загрожують витрачанням ресурсів без результату. Тоді як акцентування уваги на сторонніх ризиках веде до нераціональних витрат.

Проводячи роботу з виявлення ризиків, кожен суб'єкт протидії відмиванню грошей самостійно обирає стратегію своєї поведінки в цьому напрямку. А. Косінджер визначив три типи стратегії управління ризиком відмивання грошей:

- стратегія високого ризику передбачає схильність дохідних, але ризикованих з погляду залучення до відмивання коштів операцій, зокрема свідоме рішення обслуговувати клієнтів, що здійснюють відмивання коштів;

- стратегія помірною ризику заснована на принципі «оптимального співвідношення» між прибутковістю та ризиком, коли фінансова організація використовує право відмовити у проведенні прибуткових, але ризикованих операцій;

- стратегія мінімізації ризику реалізується у прагненні фінансових організацій обмежити обсяги та кількість операцій клієнтів з високим рівнем ризику [26, с. 401-415].

В. Тейтч виділяє п'ять зон якості протидії банками відмиванню грошей: від зони «Мінімум» (відмова від витрат на цю сферу, формальні заходи) до зони «Максимум» (гіпотетична область нераціональних витрат та зайвих антилегалізаційних заходів) [27, с. 72].

Найбільш якісна антилегалізаційна система властива банкам, які використовують відмову від надання своїх послуг суб'єктам тіньової економіки з метою управління ризиком залучення у відмивання грошей. Запропоновані стратегії управління ризиком відмивання коштів у банках можуть бути озброєні іншими фінансовими організаціями, а також національними антилегалізаційними системами в цілому.

Послідовність реалізації антилегалізаційних стандартів та відповідні сануючі заходи фінансових наглядових органів сприяли б видаленню з фінансового ринку проблемних, схильних до ризику відмивання коштів фінансових організацій. Можна відзначити, що у 2010-х роках саме стратегія мінімізації ризику посилено просувалася Національним Банком України. «Від того, який інструментарій мають кредитні організації і наскільки ретельно вони виконують покладені на них функції, - писав заступник Голови НБУ, - багато в чому залежить вирішення проблеми вразливості всієї банківської системи перед спробами її використання з метою проведення операцій, які не мають явного економічного сенсу і очевидних законних цілей, легалізації доходів злочинної діяльності та фінансування тероризму» [28, с. 16].

Водночас, суворе дотримання стратегії мінімізації ризику не обходиться без хворобливих наслідків для фінансової системи та економіки загалом. На це вказують західні економісти, які підкреслюють, що фінансова система, протидіючи відмиванню грошей, «не повинна ускладнювати доступ до банківських послуг, підвищувати ціни, інакше клієнти нададуть перевагу альтернативним, невіднаглядним системам» [29, с. 82].

Держфінмоніторинг України за останній період досягла певних результатів у боротьбі з легалізацією брудних грошей та фінансуванням тероризму. Такі успіхи у антилегалізаційній діяльності обумовлені прийняттям Закону у новій редакції, проведенням двох раундів Національної оцінки ризиків та використанням суб'єктами фінансового моніторингу ризик-орієнтованого підходу.

Водночас, не зважаючи на те, що вітчизняна антилегалізаційна система демонструє певні успіхи у застосуванні ризик-орієнтованого підходу, національна система ПВК/ФТ потребує модернізації та вдосконалення. Зважаючи на досягнуті позитивні зрушення, доцільно вказати і на існуючі прогалини. Наявність різних підходів і методів оцінки та управління ризиками в системі фінансового моніторингу актуалізувала необхідність вдосконалення застосування РОП у боротьбі з фінансуванням тероризму та розповсюдженням

зброї масового знищення. З точки зору визначення ефективності РОП, проведена оцінка ризиків ВК/ФТ є недостатньою, а тому необхідно розробити концептуальні засади процесу формування ризик-орієнтованої системи протидії ВК/ФТ.

Функціонування вітчизняного підрозділу фінансової розвідки переслідує наступні стратегічні цілі:

- організація та проведення третього раунду Національної оцінки ризиків у антилегалізаційній сфері;
- модернізація вітчизняного законодавства у відповідності до міжнародних норм та стандартів;
- підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення фінансового моніторингу;
- застосування цифрових інструментів у сфері протидії ВК/ФТ (е-моніторинг);
- розробка та застосування комплексної адміністративної звітності у сфері протидії ВК/ФТ;
- підвищення кваліфікації фахівців, які працюють в антилегалізаційній сфері;
- покращення інституційної спроможності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки [30].

З метою досягнення максимальної результативності РОП доцільно здійснити заходи вдосконалення на трьох рівнях: національному, рівні суб'єктів державного фінмоніторингу та на рівні СПФМ.

Національні оцінки ризиків (НОР) націлені на формування національних політик і стратегій у сфері ПВК/ФТ, а також впровадження ризик-орієнтованого підходу при здійсненні регуляторних та наглядових заходів, спрямованих на ПВК/ФТ. За допомогою НОР можна отримати загальне бачення ситуації з ризиками протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, яким наражається країна у відповідний період часу. Отже, такі оцінки необхідно постійно переглядати та оновлювати. У разі, коли ризики

ПВК/ФТ на національному чи галузевому рівні оцінені недостатньо або існують розбіжності чи невідповідності між результатами їх оцінки та системою нагляду у сфері ПВК/ФТ, нагляд за ПВК/ФТ не може бути ефективним у ризик-орієнтованому контексті.

НОР та галузевих оцінка ризиків не обов'язково повинні бути ідеальними, але їх результати мають бути узгодженими.

З метою вирішення цієї проблеми потрібно:

-забезпечити обговорення СДФМ та СУО розуміння галузевих ризиків з іншими зацікавленими сторонами. Наглядові органи влади мають забезпечити ознайомлення зі звітами про виконання НОР та отриманими в процесі цього результатами. Також, наглядові органи повинні враховувати їх при розробці стратегій нагляду. У разі, якщо національна оцінка ризиків є неповною або недостатньо деталізованою для формування на її основі ризик-орієнтованої системи нагляду, її необхідно переглянути та вдосконалити;

- встановити постійний зв'язок між СУО та СДФМ щодо результатів НОР для переконання, що виявлені ризики залишаються актуальними та зрозуміти нові ризики, які будуть відобразитись у наступних НОР [31].

Першочергово СДФМ повинні ідентифікувати суб'єктів регулювання та сформувати розуміння середовища, що зумовлює виникнення легалізаційного ризику. Такий підхід особливо важливий, оскільки додатково інформує про велику кількість рішень, які слід прийняти, у тому числі ресурси, знання та досвід, необхідні для забезпечення ефективного нагляду в секторі. Така задача, як правило, полегшується, коли завдяки розширеним повноваженням державні органи охоплюють діяльність суб'єктів, які вже регулюються для інших цілей. Ускладняється визначення піднаглядних організацій, якщо серед них є такі, які не перебувають під наглядом з будь-якою іншою метою. Також можуть виникати додаткові проблеми, коли суб'єкти фізично розташовані за межами певної юрисдикції, але можуть вести свій бізнес у ній (наприклад, онлайн-казино). Навіть якщо це не нова сфера відповідальності, ймовірно, що будуть певні коливання та зміни в кількості СПФМ, які перебувають під

наглядом СДФМ, або виникнуть проблеми з визначенням точної кількості суб'єктів [32].

Перераховані проблеми суб'єктами державного фінансового моніторингу у сфері ризик-орієнтованого підходу можна вирішити шляхом реалізації наступних заходів:

- використання СДФМ інформації від інших контролюючих органів. Такі установи чи організації можуть мати інформацію про діяльність СПФМ (або їх клієнтів), яка може бути пов'язаною із відмиванням коштів. Наприклад, це можуть бути фіскальні органи, реєстратори компаній, а також торгові чи професійні асоціації;

- узагальнювати і активно використовувати інформацію з відкритих джерел. Такі джерела інформації (наприклад, пошук в Інтернеті або галузеві контактні каталоги) можуть бути корисними в цьому контексті. Окрім того, спільні наради та семінари можуть допомогти наглядачам не лише зрозуміти ризики, а й визначити суб'єктів нагляду [33].

- з метою фіксації змін в показниках СДФМ повинні продовжувати ідентифікувати та періодично перевіряти піднаглядних осіб. За результатами проведеного динамічного аналізу доцільно ініціювати переоцінку антилегалізаційних стратегій СПФМ, а також перерозподіляти необхідні для реалізації таких стратегій ресурси. У разі, якщо регуляторні системи функціонують в місцях користування певними послугами, наглядові органи повинні встановлювати канали зв'язку з юрисдикціями, де розташована велика кількість суб'єктів їх регулювання, а не здійснювати діяльність у цих юрисдикціях (наприклад, якщо йдеться про юрисдикції, де зареєстровано велику кількість онлайн-казино, послугами яких користуються переважно клієнти з інших юрисдикцій) [34].

Ризики відмивання коштів щоденно присутні в діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Саме тому набуває особливої актуальності вдосконалення РОП на рівні СПФМ. Мають місце випадки, коли СПФМ може ще не розробити власну систему оцінки ризику або вже розробив,

але вона може носити надто загальний характер, без деталізації інформації чи аналізу. В окремих секторах існує багато установ (переважно невеликих), тому досить важко розробити вичерпні критерії ризиків для кожного окремого суб'єкта. Якщо ми маємо на увазі новостворені інституції та сектори, де система регулювання нещодавно створена, то може бути відсутнім глибоке розуміння ризиків, пов'язаних з їхніми бізнес-моделями та діяльністю, крім того, результати проведених наглядовими органами перевірок або інші наглядові заходи можуть бути недоступними [35].

З метою розв'язання цих проблем необхідно реалізувати такі заходи:

- в першу чергу, слід провести галузеві оцінки ризиків. Аналіз галузевого ризику забезпечить успішний огляд ризиків, під які підпадає установа, здійснюючи господарську діяльність в цьому секторі. Проведення такої оцінки дає можливість отримати важливу інформацію про профіль ризику окремої установи. Також, стає можливим застосування оцінки секторального ризику дефолту для новостворених установ;

- з урахуванням специфіки СДФМ, необхідно формувати кластери суб'єктів зі спільними характеристиками щодо легалізаційних ризиків, які впливають на суб'єктів у певному кластері;

- проводити градацію ризиків відповідно до виду діяльності суб'єкта. Чим складнішою та більш ризикованою є господарська діяльність СПФМ, тим глибшою повинна бути оцінка ризику при формуванні профілю ризику. З іншого боку, це означає що для невеликих суб'єктів господарювання з надзвичайно обмеженим обсягом діяльності профілі ризиків можуть бути сформовані на основі галузевого аналізу ризиків у поєднанні з ключовими фінансовими показниками суб'єктів [36];

- застосовувати розроблену наглядовими органами секторальну оцінку ризиків, як відправну точку або початкову модель для подальшого виконання власних оцінок ризиків. Водночас, контролюючі органи можуть розглядати обов'язкову реєстрацію СПФМ як обов'язкову умову для звітності про оцінку ризиків (що враховуватиметься під час подання заяви на реєстрацію) [37];

- розробити для суб'єктів господарювання чіткі вказівки щодо проведення власної оцінки ризиків. Необхідно розглянути можливість розробки готових шаблонів, якими регулятори зможуть користуватись як керівними принципами для оцінки інституційного ризику. Якщо СПФМ не мають можливості проводити аналіз, в такому разі можна використовувати відповідні шаблони для збору інформації про низькі ризики, які служитимуть підставою для оцінки ризиків органом нагляду [38].

- вжити заходів щодо покращення оцінки ризиків організації, визначивши тематичні та загальні недоліки, які потребуватимуть подальших вказівок та відгуків. Організація функціонування більшої кількості каналів позитивно сприятиме поширенню інформації про результати НОР або оцінок ризиків, проведених СДФМ. Наприклад, поширення соціального відео, яке пояснює ключові ризики у сфері антилегалізаційної діяльності, з якими стикаються організації, пояснення причин необхідності здійснення протидії ВК/ФТ та їх популяризація [39].

Практика запровадження РОП позитивно вплинула на результативність функціонування антилегалізаційної системи. Водночас, РОП потребує певного вдосконалення, що обумовлено постійним пошуком злочинцями нових способів відмивання коштів. З метою досягнення його максимальної ефективності, ризик-орієнтований підхід доцільно змінювати на трьох рівнях [40].

Висновки до розділу 3

Створення ефективної антилегалізаційної системи забезпечить належну боротьбу зі злочинністю. Легалізація коштів є одним з етапів циклу кримінального правопорушення. Отже, забезпечення ефективного функціонування системи ПВК/ФТ не лише покращить декриміналізацію економіки, а й сприятиме захисту її легальної частини від залучення до протиправних операцій.

Ризик-орієнтований підхід в антилегалізаційній діяльності застосовується у відповідності до розроблених рекомендацій FATF. Впровадження РОП відбулось завдяки прийняттю нової редакції Закону. Однак, не зважаючи на позитивні результати застосування РОП у вітчизняній практиці, РОП має ряд недоліків і потребує вдосконалення. Враховуючи, що ризик-орієнтований підхід одночасно реалізується на трьох рівнях, рекомендації по усуненню недоліків необхідно впроваджувати також на всіх рівнях одночасно.

Міжнародний досвід проведення Національних оцінок ризику свідчить, що зі 103 країн тільки 22 країни (21%) набули позитивного досвіду ефективності НОР. Слід наголосити, що лише одна країна світу – Великобританія – отримала високий рівень ефективності оцінки рівня легалізаційних явищ. Застосування для визначення рейтингу легалізаційного ризику моделі MoRiLE є особливістю НОР Великобританії. Зазначена модель передбачає оцінку ризику за наступними критеріями: ймовірність, вразливість, можливість зниження (пом'якшення) ризику. Впровадження досвіду Великобританії сприятиме підвищенню ефективності ризик-орієнтованого підходу та надасть можливість усунути наявні недоліки НОР.

ВИСНОВКИ

При написанні кваліфікаційної роботи проводилось теоретичне дослідження проблемних питань щодо забезпечення ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу. З метою розкриття теми проаналізовано саму сутність понять «ризик-орієнтований підхід», «фінансовий моніторинг», досліджено методики та нормативну базу проведення РОП. Досліджено масштаби поширення легалізаційних процесів у вітчизняній економіці та результати функціонування системи фінансового моніторингу. В ході проведеної роботи запропоновано заходи щодо вдосконалення оцінки легалізаційних ризиків. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Сучасний розвиток української економіки повинен проходити відповідно до загальноновизнаних традицій цивілізованого світу із дотриманням міжнародних норм та рекомендацій. Відповідно, Україна проводить активну боротьбу зі злочинністю у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму. З цією метою створена та ефективно функціонує система фінансового моніторингу, яка складається з Державної служби фінансового моніторингу України, суб'єктів державного фінансового моніторингу та суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

2. Загально-кримінальна та економічна злочинність постійно вдосконалює методи скоєння злочинів та відмивання коштів, отриманих вчинення. Тому, антилегалізаційні органи та фінансові інституції вимушені регулярно вдосконалювати методи та інструменти своєї діяльності. Одним із прикладів підвищення такої ефективності є прийняття нової редакції Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Оновлена редакція Закону запровадила застосування ризик-орієнтованого підходу та пов'язаних з цим відповідних механізмів реалізації.

3. З метою належної протидії злочинності необхідно забезпечити результативність системи протидії ВК/ФТ. Одержання матеріальної вигоди являється однією із причин скоєння злочинів. Саме тому скоєння економічних чи інших видів злочинів передбачає легалізацію коштів та активів, отриманих від їх вчинення. Отже, легалізаційні процеси є наслідком скоєння економічних та інших видів злочинів і навпаки.

4. РОП – це процес оцінки та переоцінки ризиків легалізації та розробка заходів щодо їх мінімізації або нейтралізації. Оцінка ризиків ВК/ФТ проводиться на трьох рівнях: національному, секторальному та на рівні суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

5. Застосування ризик-орієнтованого підходу надає можливість СПФМ відкидати завідомо легальні операції та зосередити увагу на вивченні діяльності клієнтів і виявленні підозрілих фінансових операцій. Завдяки РОП економляться ресурси СПФМ, зменшуються витрати часу, налагоджуються довірчі відносини відповідного суб'єкта з клієнтом.

6. Міжнародний досвід з питань проведення оцінки країн на предмет поширення легалізаційних процесів передбачає застосування трьох методик: МВФ, Світового банку та методики країн ЄС. Метою вказаних методик є проведення узагальненої оцінки за єдиними критеріями. Одержані результати нададуть можливість порівняти країни за окремими показниками, однак вони не беруть до уваги національні особливості економіки та процеси, що передували сформованій на конкретний момент ситуації. Такі результати висвітлюють лише узагальнену оцінку про стан поширення легалізаційних процесів у тій чи іншій країні. Отже, для оцінки легалізаційних ризиків кожна країна розробляє власну методику.

7. Прийняті Законом нововведення стали причиною для зменшення кількості надісланих Спеціально уповноваженому органу повідомлень, оскільки передбачали підвищення сум порогових операцій та запровадження РОП. Таким чином, протягом 2019-2021 рр. число повідомлень скоротилось на понад 85%. Однак, таке зменшення не вплинуло на результати роботи

Держфінмоніторингу, а кількість сформованих справ та підготовлених матеріалів зростає, що, в свою чергу, підтверджує ефективність та результативність РОП.

8. Впровадження в системі фінансового моніторингу ризик-орієнтованого підходу дало позитивний результат, однак, за наявності окремих недоліків, потребує вдосконалення. Заходи з підвищення ефективності РОП доцільно запроваджувати для кожного рівня:

- на рівні держави потрібно: налагодити постійний зв'язок між СДФМ та Держфінмоніторингом щодо результатів НОР; забезпечити обговорення СДФМ та СУО розуміння галузевих ризиків з іншими зацікавленими особами;

- на рівні СДФМ необхідно: з метою фіксації зміни в показниках суб'єкти державного фінансового моніторингу повинні продовжувати ідентифікацію та перевірку піднаглядних осіб на періодичній основі; використовувати інформацію інших контролюючих органів; активніше обробляти інформацію з відкритих джерел;

- на рівні СПФМ доцільно провести наступні заходи: для подальшого аналізу власних оцінок ризиків використовувати розроблену наглядовими органами секторальну оцінку ризиків як відлікову точку або відправну модель; здійснювати градацію ризиків відповідно до виду діяльності суб'єкта; надати клієнтам чіткі вказівки щодо проведення власної оцінки ризиків; покращити оцінку ризиків організації шляхом визначення тематичних та загальних недоліків, які можуть потребувати вказівок і відгуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України: від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20>
2. Дмитренко Е.С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України. Науковий часопис Національної академії прокуратури. 2014. № 1. С. 43–50. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2014/43-dmytrenko.pdf>
3. Кузьменко О. В., Доценко Т. В., Скринька Л. О. Роль фінансового моніторингу в сучасній системі забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Науковий погляд: економіка та управління*, № 3 (65), 2019. С. 98-108.
4. Першин В. Державний фінансовий моніторинг: завдання та функції. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 45–50.
5. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Національного банку України від 19.05.2020 № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
6. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід. К.: УБС НБУ. 2014. 386 с.
7. Araujo R.A. Assessing the Efficiency of the Anti-Money Laundering Regulation: An Incentive-based Approach. *Journal of Money Laundering Control*. 2008. № 11(1). Pp.67-75.
8. Кузнєцов В.С. Досвід діяльності МВФ як глобального регулятора, рекомендації та інструменти стабілізації економіки// Виклики з боку світової валютно-фінансової системи: пошук відповідей для ЄАЕС та БРІКС: Збірник наукових статей конференції/За ред. Р.С. Грінберга, С.Г. Арбузова. К, 2016. С. 34-43.

9. Танюшева Н.Ю. Основні проблеми структури міжнародної системи фінансового моніторингу. *Фінансова аналітика: проблеми та рішення*. 2011. № 35 (77). С. 25-31.

10. Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/metodyka2021.pdf>

11. Про затвердження Критеріїв ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: Наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2022 № 465. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re39314?an=2>

12. Посібник FATF «Ризики відмивання коштів та фінансування тероризму через комерційні веб-сайти та платіжні системи Інтернету». URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/File/Site_docs/2008/161208/Pay-sys.pdf

13. Про оборону України: *Закон України* від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

14. World Development Reports URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2124>

15. Resilience Systems Analysis. URL: <http://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/risk-resilience/>

16. Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні (оновлена 2021 року). Держфінмоніторинг. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%9%D0%B8/metodyka2021.pdf>

17. Фінансова розвідка України. 20 років розвитку та звершень. Київ 2022. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/rokivFinMonitoringspreedSmallFileSize.pdf>

18. Річний звіт Держфінмоніторингу за 2021 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>

19. Річний звіт Держфінмоніторингу за 2020 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0254/zvity/zvit2020ukr.pdf>

20. Річний звіт Держфінмоніторингу за 2019 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0323/zvity/zvit2019ukr.pdf>
21. Річний звіт НБУ за 2021 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/2021.pdf
22. Річний звіт НБУ за 2020 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/2020.pdf
23. Річний звіт НБУ за 2019 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/2019.pdf
24. Доля Л. М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 89-93
25. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
26. Hendriyetty, N. Macroeconomics of money laundering: effects and measurements. *Journal of Financial Crime*. 2017. Vol. 24. Iss. 1 Pp. 65-81.
27. Van Duynes, P.C. *The Critical Handbook of Money Laundering: Policy, Analysis, and Myths*. London: Palgrave; Macmillan, 2018. 378 p.
28. Примостка Л.О. Управління банківськими ризиками: навч. посібн. К.: КНЕУ, 2011. 600 с.
29. Ardizzi G. Money laundering as a crime in the financial sector: A new approach to quantitative assessment, with an application to Italy. *Journal of Money, Credit, and Banking*. 2014. № 46(8). P. 1555-1590.
30. Програма стратегічного розвитку Держфінмоніторингу на період до 2024 року: Наказ Міністерства фінансів України № 16 від 17.01.2022. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/strategy/16.pdf>.
31. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендації FATF. URL: https://www.cbr.ru/Content/Document/File/132941/St10-21_ua.pdf.

32. Методичний посібник щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю у розпорядника бюджетних коштів. Міністерство фінансів України. Київ-2022. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%B5%D1%82%.pdf>.

33. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України: <http://minfin.gov.ua>

34. Офіційний веб-сайт Fincen. URL: <https://www.fincen.gov/resources/lawenforcement-overview>

35. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2004. 759 с.

36. Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles.pdf>.

37. Державна служба фінансового моніторингу України. Звіт за результатами секторальної оцінки ризиків використання ринку нерухомості для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/nacionalni-riziki/sektoralna-oczinka-rizikiv>

38. Програма стратегічного розвитку Держфінмоніторингу на період до 2024 року: Наказ Міністерства фінансів України № 16 від 17.01.2022. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/strategy/16.pdf>.

39. Горизонтальний огляд звітів про взаємні оцінки країн у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Київ – 2021. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/Horizontreport.pdf>.

40. Річний звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік. <https://fiu.gov.ua/pages/funkcional/zviti-pro-diyalnist/2022-rik/richnij-zvit-derzhfinmonitoringu-za-2022-rik.html>.